

રાજભરથરી

૧૨૧૩૨

રાજ ભરથરી.

કૃષ્ણા:-પિતાજી આ કોય તમે શો કયો.

વંચુ માટે જુઓ પાને ૫૫.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૬૨૧૩૨ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ૨૧મ (૧૨૬૨)

વિષય ૩-૪

કવિ કુલ ચુડામણિ

ચોગેન્દ્ર

ભર્તૃહરિ (ભરથરી) (સચિત્ર)

પ્રયોજક.

...વરાવ ભાસ્કરરાવ કણિક-સુરત.

પ્રકાશક.

ગુજરાતી સાહિત્ય મંદિર.

સલાબતપુરા-સુરત.

કા. ૧માવૃત્તિ.

૧૯૨૫.

પ્રત ૨૦૦૦.

(સર્વ હકક પ્રકાશકે પોતાના સ્વાધિન રાખ્યા છે.)

સુરત લીમ્બાચોકમાં આવેલા શ્રી “ હરી-હર ”

પ્રી. પ્રેસમાં હરીલાલ મગનલાલે છાપી.

અતિ લોકપ્રિય.

“ગુજરાતી”

ગાયનમાળા.

ભાગ ૧ થી ૫ દરેકના છ આના.

પાંચે ભાગ સાથે રૂપીઓ સવા પોસ્ટેજ ભુદુ.

તમે બે-પાંચ નાટકોના સારા ગાયનો જોઈ દરેક વખતે ગાયનની ચોપડીઓ ખરીદી તમારા પૈસા નાટકના બગાડના હશે પણ આ ગાયનમાળાની દરેક ભાગની એક પ્રત ખરીદી હોય તો તમારે તેવી લેભાગુ ચોપડીઓમાં બરમાલ થતાં તમારા પૈસા બચી જાય છે કારણ કે “ગુજરાતી ગાયનમાળા”માં કોઈ ભાગની કોઈપણ આવૃત્તિમાં બીલકુલ સુધારો વધારો કરવામાં આવતોજ નથી એક વખત ખરીદી સંપૂર્ણ કરવાથી દરેક ભાગમાં જુદા જુદા ગાયનોજ તમને મળશે. અને તમારો ખોટો વ્યય થતો બચી જશે માટે ખરીદ કરો તો “ગુજરાતી ગાયનમાળા” જ ખરીદો.

લખો—“ગુજરાતી” સાહિત્ય મંદિર.

સાબાબતપુર.—સુરત.

દરેક નવતના પુસ્તકો મળે છે. સુચીપત્ર માટે અડધા આનાની ટીકોટ બીડો.

ચોગેન્દ્ર.

ભર્તૃહરિ (ભરથરી)

—હરિગીત—

આકાશથી વર્ષાવહી સૃષ્ટિ બધી જળમય કરી,
થંડા અનિલ વાતો ઘણો રજની લયાનક છે ખરી,
એ દ્રવ્યથી સહુ લોકના બસ ગાત્ર કંપી જાય છે,
ધડ ધડ ધડાકા અભ્રના અથડાટથી ત્યાં થાય છે.

વૃક્ષો તણી નવ પડલવો તોફાનથી તૂટી પડે !
લેખડ લયાનક લવ્ય પણુ બસ નીરથી ફૂટી પડે !
વેલી અને વૃક્ષાદિના સંબંધ સહુ છૂટી પડે !
દેખાવ એ અવગોળના હિંમત બધી ખૂટી પડે !

ઉંચે નજર કરતા અહા ! ઘનઘોર નલ દેખાય છે,
શી ! શ્યામતા જાણે બધી ત્યાં આજ લેગી થાય છે ?
કે શું નિશા નલ સાગરે થઇ નગ્ન નિરમાં ન્હાય છે !
ના ! ના ! જરૂર યમદેવનું એ લવ્ય રૂપ દેખાય છે !

વચ્ચે થતા વિદ્યુત તણા ચમકાર ચિત ડોલાવતા,
 પ્રત્યક્ષ ભયની મુર્તિને નયનો સમીપ લઈ આવતા,
 થર થર ચરણ કંપી જતાં હૈયું ન રહેતું હાથમાં,
 પંથી વિચરતા પ્રાણને સોંપી શ્રી જગના નાથમાં.
 સમીપે સલિલને લઈ જતી ખળખળ કરી સરિતા વહે,
 આકાશનું પ્રતિબિંબ તે નદિમુંદરી ઉરમાં લહે,
 પતિ કંજ નિર લઈ દોડતી વનવાસના કષ્ટો સહે,
 એ દ્રવ્ય પણ ભયથી વધુ પંથી તણાં દિલડાં દહે.
 નદિના તટે શોભી રહ્યા વળી વૃક્ષ વેલી ભેખડો,
 પોચા પડેલા પૃથ્વિના પાણી થકી નખખા પડો,
 તેને અપાટે તોડતી નિજ પંથમાં ઘસડી જતી,
 નવ પરણિતા મુઘ્ધા સમી સરિતા દિસે ત્યાં દોડતી.
 છોળો ભયાનક આવતી તોફાન વાયુ તણું થતાં,
 પાષાણુવત દિલડાં જરૂર એ સ્થાનમાં કંપી જતાં,
 જો! જો! પશુપક્ષી બધા અદ્રશ્ય નિજ સ્થાને થયા,
 શું દૈવ પણ દુશ્મન બન્યો ના દેવને આવી દયા?
 ના માર્ગ છે જ્યાં ત્યાં ભર્યા સલિલે બધાંજ જગાશયો,
 શું પૃથ્વિ જાય રસાતળે મહાકાળ ત્યાં આવી ગયો,
 ઘો! ઘો! કરી ગુસ્સે બની વરસાદ પુષ્કળ છે વહ્યો,
 શું ઇંદ્રનો આ સ્પર્શ પર કંઈ પાપથી ગુસ્સો થયો?

વૃક્ષો તાણી પલ્લવ થકી ગાજી રહી ત્યાં ઘોષણા,
નક્કી પ્રલયનો કાળ છે ના ! ના ! રહી કશીએ મણા,
એવી ભયાનક કલ્પના અવલોકતાં એ આવતી,
ત્યાં તો વળી નભદેવતા નિજ ગર્જના ગરજાવતી,

સરિતા જતી ધસતી બહુ મદમસ્ત મહીલા દોડતી !
નિજ માર્ગના પ્રતિબંધને ભયનાદથી ઝટ તોડતી !
સૃષ્ટા તાણી કૃતિઓ કંઈક નિજ દર્પ રાખી ફેાડતી !
દરકાર નિજ કાયા તાણી બસ ! કંથ કાળે છોડતી !

રે ! આમ આ પૃથ્વી બધી ભયથી ભરેલી ભાળીએ !
સૃષ્ટિ થઈ સંતાપતિ ત્યાં સ્વાસ્થ્ય કયમ સંભાળીએ !
એ દુઃખથી દ્રષ્ટિ જરૂર હરિ પાસ નભપર વાળીએ !
પણ ઘોર નભપટ દેખતા તૃષ્ણા જીવનની ટાળીએ !

છે નિખીડ એ અંધાર ના નેત્રો કશું ભાળી શકે !
હૈયું અધિર અતિશય બને ભય દેહના ખાળી શકે !
ના ! ના ! સમય સંકષ્ટમાં કાયા બધું ગાળી શકે !
આ દુઃખથી દુનિયા, બધી હરિ ! એક તું પાળી શકે !

એવી વિનંતી વિચરતા ત્યાં ના પથિકની સાંભળી !
શું દેવના દિલથી અહા ! અમીની મીઠી દ્રષ્ટિ વળી !
કે સૃષ્ટિના પટથી હવે શનીદેવની છાંયા ટળી !
પણ ઘોર એ અંધાર જઈ કરી શત્રી ચંદ્રે ઉજળી !

એ માર્ગ પર ત્રણ અશ્વ લઈ નિજ સ્વારને ઢોડી જતા,
ભૂલી ગયા નિજ પંથને તોફાન વર્ષાનું થતા,
ખે છે પુરૂષ તહીં અશ્વપરને એક અખળા. છે વળી,
એ માર્ગ સત્વર કાપતા ત્રણ પંથી તે સાથે મળી.

પણ ઘોષ વર્ષાનો થતાં તોફાન બહુ અશ્વે કરી,
નાહા અપરિચિત માર્ગપર તે પંથ સાચો પરહરી,
ત્રણ અશ્વ ત્રણ પંથે પૂજ્યા સંગાથ ના સાથે રહ્યો,
ખે વ્યક્તિનો આગળ જતાં નિજ ભાગ્યથી ભેટો થયો.

અંધારના એ રાહમાં પંથી ગમે ત્યાં આથડે !
કાયા કપાણી કબ્જથી ના માર્ગ સાચો સાંપડે !
તનડું તખ્તું બહુ તાપથી મુખ શોકમાં નજરે પડે !
અશ્રુ ન નિરખે નેત્ર પણ ઉર તેમનાં છાના રહે !

કોમળ હૃદય બહુ તેમના અતિ કબ્જથી કંપી રહ્યા,
રડતા રખડતા માર્ગપર દુખથી પ્રવાસી તે ગયા,
દેખ્યું નહોતું કબ્જ કંઈ, જન્મે ન વેઠ્યો તાપને,
તે દેહ કયમ જાણી શકે પર્જન્યના પરિતાપને ?

ત્યાં મંદ અંદ્ર પ્રકાશથી પછી પંથ ઉજળો છે થયો,
તમ પૂર્ણતાથી છવાયલો થઈ નષ્ટ સહુ નહાસી ગયો,
પુસ્તા પ્રકાશ વડે હવે વળી રાહ દેખાતો રહ્યો,
ભય દેહમાં બ્યાપ્યો હતો અદ્રશ્ય સમગ્રો તે થયો.

ખન્ને પ્રવાસી પંથ એ આનંદથી ખસ કાપતા,
વનવાસી જન જઈ તેમને કદી રાસ્ત રાહ બતાવતા,
છે એક અશ્વપરે તહાં વય વીસનો નર કેસરી,
ખીજ પરે બેઠી હતી મોહાંધ તે અબળા ખરી.

રસ્તે જતાં તે કામિની નિજ ધર્મને આઘે ધરી,
વ્યભિચાર કેરી યાચના પેલા યુવક પાસે કરી,
કુદ્દા અને કામાંધ તે મતિમંદ અબળા હા ! હતી,
ત્યારે હતી તે યુવકની નિજ ધર્મને પંથે મતિ.

શબ્દો સુણી શ્યામા તણા વિર કેસરી જયમ ત્રાડતો,
પાણી તણા પ્રતિભાસથી પોકાર પુબ્બળ પાડતો,
ત્યમ તે યુવક ગરજ રહ્યો કહી, “નીચનારી! દુર થા!
હું ધર્મનો સેવક જરૂર ના ! પાપ યાચું સર્વથા !

કંચન અને કંદર્પની કદી હું ગુલામી ના કરું,
સૃષ્ટિ તણા મહાલોભથી પણ ધર્મના આઘે ધરું,
સંકટ ભલે શરીરે પડે ના ટેક મારો પરહરું,
ના ! પાપના સંપર્કથી મારી કદી કાયા ભરું.

વચનો સુણી એ યુવકના વામા વધુ વેગે ચઢી,
પતિધર્મ નિજ નેવે ધરી તે પાપિણિ પાયે પડી,
ચરણો ગૃહી અબળા રહી કરતી વિનંતી હાં ! હતી,
ના ભણતી વ્યભિચારીણી, શી થાય કુદ્દાની ગતિ.

જ્યમ અગ્નિ ધૃતના સ્પર્શથી લડકા વધારે છે વળી,
 ત્યમ ક્રોધથી ગાજ્યો યુવક શું ઝેરની વર્ષા ગળી!
 “ દુષ્ટા ! રહે દુર સ્પર્શ ના તમ દેહથી મારો કરો,
 આ પાપના મહાપાંકને ઓ પાપીણી ? ઝટ પરહરો,
 સંસારમાં આ દેહને દેવે દીધી શુભ કામને !
 પરમાર્થ કરવા પ્રાણ દઈ રટવા હૃદયથી રામને !
 કાયા ન ભરવી કામથી સ્મરવા સદા ધનશ્યામને !
 નાંખો કલંકે મોહથી નહિ દેહરૂપ હરધામને !
 આપ્યો હરીએ દેહ આ નવ ધર્મથી સંભાળીએ !
 કિરતારના સહુ કાયદા ના પ્યાર રાખી પાળીએ !
 મિથ્યા રખડતા કામના મહાયજ્ઞમાં તન ખાળીએ !
 તેના થકી તનડું લલું જઈ પુણ્યમાંજ પખાળીએ !
 અખળા તણી અવની વિષે સાચી ગતિ છે કંથમાં
 એ ધર્મને આઘે ધરી પડશે ન ભુલના પંથમાં,
 છે દેહ આ નૌકા સુઘની પ્રાણ પ્રિયકર આપણો,
 ઉત્તમ શરિર આ સાંપડયું આભાર એ પ્રભુનો ઘણો.
 સંસાર અર્ણવમાં ભુઓ ! નૌકા ઉતારી ઇશ્વરે,
 છે ધર્મ તેને સ્વીને પૂરી સોંપવી હરિને ઘરે,
 કંદર્પના મહાદર્પમાં જે જે અધમ અટવાય છે,
 તે ધર્મને નાંખી કુવે નકકીજ નર્કે જાય છે.

બસ નષ્ટ તે નૈકા બને નાવિક દુખે જળમાં જઈ,
પસ્તાર્થ પાછળથી કહે પ્રભુજી ! ખરાબી છે થઈ,
અતિથે થતી અપકિર્તી આ સંસારમાં તે દેહની,
યાદી ધરે ઉરમાં તમે તમ કાંતના શુભ સ્નેહની.

મમ બંધુના પત્નિ તમે હું પુત્રવત તમ બાળ છું,
હું ધર્મનો છું ભક્તને કંદર્પ કેરો કાળ છું,
ઈશ્વરું ન હું ત્રણ લોકમાં પરનારીના કર સ્પર્શને,
કાયા બને મમ પાપીણી વ્યભિચારીણીના દર્શને.

જે ધર્મનો ઘાતક બની કંદર્પથી કાયા ભરે,
તે રંકે ચા રાજા ભલે પણ નર્કમાં અંતે સરે,
કરી સ્પર્શ તમ કાયા તણે હું પાપને ચાહું નહિ,
આ જીંદગીમાં નર્કનો અધિકારી હું થાઉં નહિ.

ટાળો તમે પણ દેહથી કંદર્પના સ્મરણે બધા,
સ્મરણે પ્રિતમના જાપથી ટળશે બધી એ આપદા,
સુરલોકનું સુખ પામશે ટાળો હૃદયના તાપને,
કાપે કૃપાળુ કાન્તની કૃણા કંઠણ પરિતાપને.

સતિએ સદા જપવો જરૂર પતિના પરમ પ્રિય જાપને,
પતિ મંત્ર કાપે સર્વદા સંસારના સંતાપને,
વળી કાન્ત તમ કાયા તણે નર શ્રેષ્ઠ પ્રતિભાવાન છે,
જે રાજવીને સર્વથા ત્રણ લોકનું પણ જ્ઞાન છે.

તેને તજીને પાપના આવા વિચારો ના કરો,
 વિનવું પ્રિતે ઓ ! પ્રેમદા ! ઉર પાપ સઘળું પરહરો,
 ના દેહ પાપવડે ભરી અહીં જીંદગી ગાળો વૃથા,
 વળી સાંભળો ! તમ કાંતની સાચી સુણાઉં છું કથા.

સૃષ્ટિ થકી છે શ્રેષ્ઠ તે સ્થળ સ્વર્ગલોક ગણાય છે,
 દેવો તણો જ્યાં વાસ છે જે પુણ્ય ધામ મનાય છે,
 નરરાજ ઈંદ્ર તણી તહાં સત્તાઅખાધીત છે રહી,
 જ્યાં દુઃખના નથી દર્ષ કે ના પાપની છાંયા રહી.

મહાદેવનો જ્યાં વાસ છે કૈલાસ તે કહેવાય છે,
 શિવ ભક્ત નિજ મહા પુણ્યથી એ મોક્ષસ્થળમાં જાય છે,
 દરબાર જ્યાં શિવનો થતો ત્યાં કિન્નરીઓ આવતી,
 અલિનયકલા નટ કર્મથી સુરલોકને સમજાવતી.

આનંદમાં કંઈ વર્ષના વર્ષો વદ્યા એ રીતથી,
 જ્યાં દુઃખ કે મહા શોકનો સુરવાસમાં છાંટો નથી,
 સહુ લોકમાં વ્યાપી રહ્યો ઝાઝો પરસ્પર સ્નેહ છે,
 જાણે ન કશીએ લિન્નતા બસ એક સહુનો દેહ છે.

રમણી હતી રંભા સમી શંકર તણા દરબારની,
 ઘેલું થતું સુરલોક તેના કંઠનો સુણતા ધ્વની,
 રૂપમાં હતી અંબાર સમ તે દેવખાળા શોભતી,
 સૌંદર્યની પ્રતિમા સમી તે કિન્નરી કોમળ હતી.

મહાદેવના હરખારમાં નિજ નિત્ય કર્મ અટોપવા
તૈયાર તે રમણી થઈ કૈલાસને પંથે જવા,
ત્યાં માર્ગમાં નર ઈંદ્રનો સંતાન તેને સાંપડ્યો,
હાં ! ભાગ્યના દુખયોગથી સચિપુત્ર મોહ વિષે પડ્યો

અખળા ગઈ તણ પંથ નિજ સચિપુત્રના સુખધામમાં
બસ મસ્ત ત્યાં બન્ને થયા કંદર્પના સંગ્રામમાં,
તે કાજ હરબુવને પછી તે સુંદરી મોડી ગઈ,
રંભા તણા દુષ્કર્મની હાં ! જાણ શંકરને થઈ.

જેણે પ્રજાજ્યો ક્રોધથી અગ્નિ બની મહાકામને,
સાર્થક કર્યું સહુ લોકમાં ‘સ્મરશત્રુ’ એ શુભ નામને,
તેના બુવનમાં પાપનો સંપર્ક આમ થયો ગણી,
હર ક્રોધથી ઘેલા થયા ઉર રીસ વ્યાપી છે ઘણી.

હરખાર શંકરનો થતાં સુર સર્વ ત્યાંજ વિરાજતા,
એ લબ્ય બુવને સુંદરીના પાપ સહુ પ્રકટી જતા,
લાગી જરૂર બહુ લાજ નિજને કિન્નરીના કામથી,
“બસ દુષ્ટ એ સાચપુત્રનું કંઈ કામ સુસ્લોકે નથી.”

એવું વહી સંતપ્ત થઈ હર શ્રાપ આપીને કહે,
“ઓ દુષ્ટ નર પાખંડી ! શું તુજ પાપથી મુજને દહે
જા ! જા ! નરાધમ ! સ્વર્ગથી તું મૃત્યુ લોકે અવતરી,
શિક્ષા ભયંકર પામશે ત્યાં દેહ ગર્દભની ધરી.

વચનો સુણી એ આપના દૂખ સાંભળી સંતાનના,
 ઇંદ્રે કહ્યું કર ભેડીને, “હર! સાંભળો મમ પ્રાર્થના,
 ના કોષ આમ કદી ઘટે ગુસ્સે નહિ થાશે હરિ!
 છે ના ગુન્હો મમ પુત્રનો છે દોષમય તમ કિન્નરી.”

વચનો સુણી ભુપઈંદ્રના હર કોષથી પ્રજાળી કહે,
 “કાં દુષ્ટ! તનુના પાપને સંતાડવા પાછો ચહે,
 જાણ્યો તને નાંખી અહલ્યા તેજ પાપાચારમાં,
 મુખ શ્યામ લઈ શાનો હવે માગે ફરી મારી ક્ષમા.”

આવું સુણી ભુપ ઇંદ્ર પણ કોંઈ ભરાણા છે ઘણું,
 “કાં દોષ દેખો પારકા ગુણ(!) પેખતા નથી આપણા?
 ગંગા તટે રમતી હતી કંઈ દેવબાળા ત્યાં જઈ,
 તમ આદર્યું હરનાથ! પણ ત્યાં આપની શી દશા થઈ?

થઈ નમ્ર નાચ્યા ત્યાં તમે ના! ના! શરમ રાખી અરે!
 દઈ શ્રાપ ન્હાસી કિન્યકા હારી તમેથી આખરે!
 એ શ્રાપથી તમ લિંગ થઈને બ્રહ્મ ભૂમિપટ પર ગયું,
 તેનું પુંજન હજીએ બુઝ્યો! ત્યાં મૃત્યુ લોકે છે રહ્યું.

હરનાથ પણ રમર સાથે તો અતિ આમ ઘેલા થાય છે,
 વળી ભદ્ર જવ પણ ભામિનિના મોહમાં અથડાય છે,
 મોટા મહર્ષિ હોય તે જઈ પંકમાં પટકાય છે,
 આ તેજ હરજે સિદ્ધનંદીની દેખતાં ત્યાં ધાય છે.

અબળા અકળ અવની બધી આંખે નચાવી નાંખતી !
 રામા તબાવી રાજ્ય કે વળી નર્ક પંથ બતાવતી !
 સાધુ અને શયતાનને સહુથી જરૂર સંતાપતી !
 દારા દબાવી દૈત્યને પણ દુઃખ ભારે આપતી !

ત્યાં આપ બોલો ! રંક મુજ સંતાનનો શો રોષ છે.
 એ કિન્નરી કુદ્દા જરૂર તેનો ધરાધર દોષ છે,
 તો ધર્મ છે પ્રભુ આપનો તેને ક્ષમા દેવો ઘટે,
 બે વાત ધર્મ સુબોધની સમજાવીને કે'વી ઘટે. ”

વચનો સુણી નૃપ ઇંદ્રિના નિજ કર્મ કર્ણે સાંભળી,
 નિજ શ્રાપના વચનો સ્મર્યા ઉરમાં દયા આણી વળી,
 શંકર કહે સચિનાથને; “તુજ શબ્દ સાચા છે ખરે,
 પણ શું કરું ન ઉપાય છે મુજ શબ્દ પાછા ના ફરે.

શશી સૂર્ય સ્થમ્ભે માર્ગમાં રવિરાજ પણ થંડા પડે,
 દિન રાત્રી પણ પલટે ભલે અવળી બધી ઘટના ઘડે,
 સિંહ ટેક નિજ છોડે અને વનમાં જઇ તૃણને ચરે,
 તોયે વચન હરનાથનું સંસારમાં તે ના ફરે.

પણ પુત્ર તુજ સંસારમાં રમશે સદા સત્કર્મમાં,
 પડશે નહિ પાછો જઇ નિચ પાપના સંપર્કમાં,
 સ્મરશે મને અંતર વિષે બહુ પ્રેમ રાખી સર્વદા,
 તો મોક્ષ મળશે સત્વરે ટળશે જયંતની આપદા.

ગર્દભતણી કાચા ધરી દિવસે રખડશે તે છતાં,
 નર દેહ ધરશે રાત્રીએ—અધારનો અવસર થતાં,
 પૃથ્વીપતિની કન્યકા ત્રણ પુત્ર તારો પામશે,
 સંસારને શોભાવતા ત્રણ બાળ ત્યાં એને થશે.
 કરશે જગતમાં નામના તમ કિર્તી ત્યાં ફેલાવશે,
 મમ શ્રાપ પુર્ણ થતાં પૂરી તુજ બાળ સ્વર્ગે આવશે,
 ના શોક કે કરશે તમે સ્મરતા ન મારા શ્રાપને,
 ધોશે જરૂર પરિબ્રહ્મ તમ પ્રિય પુત્રના પરિતાપને”

સુરલોકમાં સચિનાથ તે રહે છે સદા સંતાપથી,
 તેનું હૃદય પ્રજાળ્યા કરે હરના હુળાહુળ તાપથી,
 શંકર તણા એ શ્રાપથી નૃપ ઈંદ્રનો ગર્દભ થઈ,
 શિક્ષા ગુન્ડાની પામવા સંસારમાં આવ્યો અહિં.

રડતો રખડતો રાહમાં તે દિવ્ય ગર્દભ ગામમાં !
 રહેતો સદા હરિ પ્રેમથી આનંદમાં—આરામમાં !
 ફરતો વિચરતો રોજના તે ધર્મના પ્રિય ધામમાં !
 પણ વૃત્તિ હરનિશ રાખતો પ્રિય રામમાં—ધનશ્યામમાં !

રજની થતાં તે રોજના ગર્દભ જતો સરિતા તટે,
 પોકારતો, “નૃપ કન્યકા ત્રણ આપવી મુજને ઘટે,
 અહીંના નરાધીપની સુકોમળ બાલિકા ત્રણ છે ખરી,
 તેને વરીશ હું એમ મેં અંતિમ પ્રતિજ્ઞા આદરી.”

આ શબ્દને પોકારતા મહાગર્જના તેણે કરી,
 સુણુતા લયાનક શબ્દ જનતા બચ લયથી થરથરી,
 નૃપને જઈ કહેતા બધા; “મહારાજ! શો આ કોપ છે ?
 ગર્દભ ચહે તમ કન્યકા કંઈ દૈવનોજ પ્રકોપ છે !”

સરિતા તટે પ્રતિ દિવસ તે નૃપ વેષ પલટીને જતો,
 ત્યાં દિવ્યગર્દભ રોજના પોકાર કરતો આવતો,
 એ પુણ્ય સ્થળ પર ઉભયનો કંઈ યોગથી ભેટો થયો,
 ગર્દભ પછી ત્યાં દોડતો નૃપરાજની પાસે ગયો.

નૃપને કહે, “નરનાથ ! તુજ રૂપવાન ત્રણ ગાળા ખરી,
 સંલગ્ન તે મુજથી કરે એવુંજ ઈચ્છે શ્રીહરિ,
 સંતાન હું નૃપ ઈંદ્રનો મુજ વેણુ જો મીઠ્યા થશે,
 તો સર્વ તુજ સામ્રાજ્યનો મહા નાશ અંતે આવશે.”

“મમ ગામની ચોપાસ જો તું કોટ કંચનનો ઠરે,
 તો વિશ્વમાં સચિપુત્ર તું એવી કથા સાચી ઠરે,
 ના પ્રત્યગ્રાય પછી હશે પ્રમદા તને ત્રણ આપતા,”
 વચનો સુણી ગર્દભ તણાં ભુપ ભદ્ર વચનો ભાખતા.

નરદેવના શબ્દો સુણી ગર્દભ કહે; “પ્રભુ ! સાંભળો !
 તમ ઇષ્ટ સિદ્ધિ સાધવા છે શ્રેષ્ઠ સૌથી આ પગો,
 તારો અનુચર સુત્ર લઈ તુજ કોટ ફરતું વીંટશે,
 પરિક્રમણ પૂર્ણ થતાં સુધી પાછા નહિ આવલોકશે.

શંકા ન ઉરમાં લાવતો એ કોટ કંચનનો થશે,
પણ દેખશે પાછું ફરી તો કાર્ય એ સ્થંભી જશે, ”
વચનો સુણી ગર્દભ તણાં નૃપદેવ રાજગૃહે ગયો,
આજ્ઞા થતા ભુપની અનૂચર સુત્ર લઈને નીસર્યો.

આખી કરીજ પ્રદક્ષિણા જોયું નહી પાછું ફરી !
પણ અંતમાં તેને આહા ! બુદ્ધિ સુઝી અવળી ખરી !
દ્રષ્ટિ પછાડી છે કરી દુતને દિલે સંશય થયો !
તે દુર્ગ કંચનનો બધો ઝટ તામ્રમાં પલટી ગયો !

નગરી બની એ તામ્રના દુર્ગો થકી રક્ષાયલી,
તે ‘ તામ્રવતી ’ એ નામથી આવી પ્રસિધ્ધિમાં લલી !
કહેવાય છે, ‘ ખંભાત ’ એ અપભ્રંશ તામ્રવતી તણો,
એ સત્ય ઘટના હોય તો છે ધન્ય ! પ્રાન્તજ આપણો,

તે દ્રવ્ય દુર્લભ દેખતાં ભયભીત નૃપ દિલમાં થયો,
સંદેહ હૃદયનો સર્વથા ત્યાં સત્યમાં પલટી ગયો,
પણ તથ્ય એ અવલોકતાં નૃપ ક્ષોભ પામ્યો છે ઘણું,
“ રે ! રે ! પુટયું મુજ લાગ્ય કોખું દૈવ શું બાળા તાણું !

શી રીતથી ગર્દભ થકી સંલગ્ન કન્યાને કડું ? !
રે ! હાય કયમ થઈ બાપ હું પુત્રી પરે ખંજર ધડું,
બોલ્યું વચન છુટે નહિ કયમ શબ્દ મારો પરહડું ?
કે પ્રાણ આ પૃથ્વી થકી કિસ્તાર ! હું આવે કડું ? !

ચોગેન્દ્ર ભટ્ટહરિ.

આનુરે પ્રાયશ્ચિત હવે શું કરું,
મારગ આપો પૃથ્વી માતલ, ભેખરે ઉતારો રાજ ભરથરી.
વધુ માટે જીઓ પાનું ૬૩.

યોગેન્દ્ર ભટ્ટરિ.

“બહાલા ! અમરકંઠ અપુ આ શાણા ! સ્વિકારો સ્નેહથી,
નિજ સોડમાં તેને લઈ દશાંવી માયા દેહથી.”
વધુ માટે જુઓ પાનું ૪૧.

ક્ષત્રી તણો મુખ શબ્દ તે બોલ્યા પછી પલટાય ના,
જયમ ચંદ્રના શિત રશ્મિ તે શશિદેવથી દુર થાય ના,
અસ્તિત્વ હરિનું સૃષ્ટીથી ઘડી એક પણ વિસરાય ના!
અવની રસાતાળે જતી મમ શબ્દ મિથ્યા થાયના !

મુજ વેણુ મિથ્યા થાય તો બસ નાશ નગરીનો થશે,
પ્રારબ્ધ આ પલટી જતાં સંકષ્ટ ભારે આવશે,
તેના થકી છે શ્રેષ્ઠ કે ત્રણ પુત્રીનો ભવ બાળવો,
મારે ઘટે મુજ પ્રાણ પણ દઈ ધર્મને સંભાળવો.”

બોલાવી ઈંદ્રકુમારને ત્રણ કન્યકા અર્પણ કરી,
“ભાવી તને સોંપ્યું;” કહી સ્મરતા હૃદયમાં શ્રીહરિ,
તે દિવસથી સચિપુત્ર તે આવી વસ્યા મહાલય મહીં,
પોકાર લોકો પાડતા, “ નહિ શક્ય તે ઘટના થઈ.”

સચિપુત્ર એ રજની થતાં નિજ દેહ ગર્દભ ત્યાગતો,
નવયૌવને નર શોભતા ત્યમ દિવ્ય તન ધારી થતો,
રમતો વસંતવિલાસ તે નૃપ કન્યકા થકી સર્વદા,
સંસાર આલ્યો તેમનો દુખમુક્ત આનંદે સદા.

એ રીત એ અબળા જતાં કંઈ માસ ગર્ભવતી થઈ !
કથની બધી એ ગામમાં પવને અહા ! પ્રસરી ગઈ !
સહુલોક અતિ નિંદા કરે નૃપની ન કંઈ લજ્જા રહી !
“ભુપ કન્યકા પણ કાન્તવિણુ વળિ ગર્ભધારિણિ છે થઈ !”

“ગર્દભ થકી પરણ્યા પછી મુજપુત્રી ધારે મર્જને !
અનિતિમયી અબળા થઈ લજ્જા લગાડી છે મને !
આંડાલિણી એ દુષ્ટ મમ કુળને હવે લજવાવશે !
પ્રતિભા જશે પલટી અને મુખ શ્યામ માફં થૈ જશે !

‘ઓ પાપીણી ! નિર્ભાગીણી ! અવિચારીણી ! બાળા અરે’,
સૃષ્ટિ થકી દુર તેમને કરૂં શ્રેય તેમાં છે ખરે,”
એવું વદિ નૃપ હસ્તમાં સમશેર નગ્ન ઉપાડતો !
કન્યા તણા મહાલય પ્રતિ ક્રોધે થયો છે ચાલતો.

અબળા તણા આવાસમાં જઈ રાય મહાલયમાં ચઢ્યો,
થઈ અંધ તે ગુસ્સા થકી ચોમેર ક્રોધે આથડ્યો,
વિશ્રાંતી જ્યાં લેતી હતી અબળા પલંગ પરે પડી,
એ દિવ્ય બાળા દેખતાં ભુપની ભિનિ થઈ આંખડી.

“ના ! દોષ એ બાળા તણા મહા કામનું બળ આકરૂં,
વય પ્રૌઢ મુજ થઈ છે છતાં ના ! ના ! વિલાસો પરહરૂં,
અજ્ઞાત આ સંસારથી બાળા નહિ કદિએ અજો,
એ થાચ તો નિશ્ચે રવિ પશ્ચિમ થકી પૂર્વે પજો.

પાઠો પછાડી પ્રાણને, હાથે હણે હરબાણને,
ભયથી છુપાવો ભાણને, રોળો રણે રમબાણને,
નર્કે ભુઓ નિર્ભાણને, ખાતર સમર્પો ખાણને,
બહેળે વળાવો બહાણને, પુખ્તે હણે પાવાણને.

એ શક્ય થાયે તોય પણ કંદર્પ કદિ દુર થાયના,
જનની તણે જયમ સ્નેહ તે નિજ પુત્રથી પલટાયના,
ફણીધર તણ વિષને કદી દિલથી સુધાને રહાય ના,
સિંહ બાળ ભૂખ થકી મરે પણ સ્વપ્નમાં તૃષ્ણ ખાય ના.

પલટે ત્રિલોક લલે છતાં ના! ના! હું કીર્તિ પરહરે,
વ્યભિચારીણી આ કન્યકા ખસ પ્રાણ બાળાનો હરે!
ના! ના! અધમ એ દેહથી પૃથ્વી અપાવન હું કરે!
શું ધર્મનો રક્ષક બની હું પાપ દુનીયામાં ભરે?

છે કન્યકા વ્યભિચારીણી પછી ના દયા દર્શાવવી!
ના! ન્યાયના શુભ કર્મમાં પ્રિતિ રહેજ આડે લાવવી!”
એવું કહી સમશેર લઈ નૃપ મારવાને જ્યાં ગયો.
બગી અચાનક કન્યકા નિજ તાતથી ભેટો થયો.

કન્યા પડી ચર્ણુ કહ્યું, “કાં ક્રોધ બાપુ! આપને!
અબળા તણી કાયા હણી વેઠો નહિ પરિતાપને,
કુર કર્મ આ કરવા કહો પ્રવૃત્ત કેમ તમે થયા?
અપરાધ શો અમ રંકનો ના તાતણ! આવી દયા!”

કરૂણા ભર્યા નિજ અંતરે વચનો સુતાનાં સાંભળી,
નરદેવની વૃત્તિ વિષે પાછી દયા આવી મળી,
તેણે કહ્યું, “બાળા! તમે સંલગ્ન ગર્દભથી થયા!
શી રીતથી તમને કહો નરદેહના ગર્ભો રહ્યા?

નિશ્ચે તમે થઈ અંધ કંઈ વ્યભિચાર પાતક આદ્યું,
નક્કી તમે મમ નામને કુળમાં કલંકીત છે કર્યું,
કિર્તિ કરેલી ધૂળમાં બાપુ ! પડી તમ લક્ષણે,
જનતા બધી જગની જુઓ ! “નિજ ટેકહિન મુજને ગણે.”

જેની સુતા વ્યભિચારીણી તે તાતને ધિક્કાર છે !
સંસાર આ પોકારતો “નૃપ પાપનો અવતાર છે !”
એવું કલંક કપાળમાં બાળા ! હું કેં ચ્હાતો નથી !
આ શોકથી મુજ પ્રાણ પણ પ્રિય દેહથી જાતો નથી !”

સુણીને વચન નિજ તાતના સંતાપથી બાળા કહે,
“ભ્રમ પુત્રી ત્રણ લોકે કદી વ્યભિચાર પાપ નહિ ચહે,
અમ કાન્ત ગર્દભ દેહને પ્રતિ રાત્ર પલટી નાંખતા,
નરદેહમાં રજની થતાં દર્શન અમોને આપતા.

તેના થકી પ્રિય તાતજી ! ગૃહ ધર્મ અમને સાંપડ્યો,
ના ! ના ! કદી મનહુસ્તી અમ તોફાનને વમળે પડ્યો,
અમ લવ્ય આ મહાલય નીચે જે અશ્વશાળા આપણી,
રથ અશ્વ, ગજ જ્યાં શોભતા વિખ્યાત છે, પુરમાં ઘણી.

અમ કાન્ત જ્યારે રાત્રીએ નરદેહ ધારે સર્વદા,
તે સમય ત્યાં ત્યાગી જતા નિજ દેહ ગર્દભની સદા,
પાછી પ્રભાત થતાં વળી કાયા ધરે ગર્દભ તણી !
એવી કથા પ્રતિ દિવસની બાપુ ! વિચિત્રજ છે ઘણી !

સંદેહ ના ઉર લાવશે અમ દોષ એમાં ના કશે !
 શું પાપ છે પતિ સંગમાં ? ગુસ્સે નકામા ના થશે !
 ના કોધનું કારણ રહ્યું દિલ ધૈર્યને છોડો નહિ !
 અબળા તણી હત્યા તાણું મહા પાપ ઉર જોડો નહિ !”

નૃપ એ વચન કહ્યું સુણી નિજ અશ્વશાળામાં ગયો !
 ત્યાં દેહ ગર્દભની અહા ! ભાળી અતિ વિસ્મિત થયો !
 પુત્રી પરે જે કોપ નિજ ઉરનો બધો પલટી ગયો !
 નૃપ હર્ષથી ઘેલો બન્યો નવ રોષ હૈયામાં રહ્યો !

નરરાય ગર્દભદેહને ભાળી વિમાસે અંતરે,
 “આ દેહથી જામાત્ર મુજ ગર્દભ બની સઘળે ફરે,
 જો નાશ આ કાયા તણો મુજ હસ્તથી કદી સાંપડે,
 નિશ્ચે પછી સચિપુત્રને ના દેહ ગર્દભની જડે.”

એવું વિચારી દેહ જે ગર્દભ તણી ત્યાં છે પડી,
 સળગાવી તેને અગ્નિએ અવળી અરે ! ઘટના ઘડી,
 આવ્યો પ્રલય પૃથ્વીપરે ઉત્પાત ભારે ત્યાં થયો,
 આકાશથી અગ્નિ તણો વરસાદ શું વર્ષા રહ્યો !

જ્યમ દેહ ગર્દભની તહાં ભડભડ બળે અગ્નિ વડે !
 ત્યમ ગામ પણ પ્રજાળી ગયું જનતા બધી શોકે રડે !
 પશુ પક્ષિ નરનારી બધાં નિરખી વિભયને તરફડે !
 પણ થાય શું ? પૃથ્વી મહીં પ્રારબ્ધની પ્રભુતા અટકે !

સચિ પુત્ર જે જગમાં હોતો મહાદેવ કેરા શ્રાપથી,
પરનારીના અભિલાષમાં રે ! રે ! પડ્યો જે પાપથી,
થઈ નષ્ટ ગર્દભ દેહડી આખું નગર પ્રજાળી જતાં,
સચિપુત્ર સ્વર્ગ વિષે ગયો તે નષ્ટ સહુ નગરી થતા.

ત્રણ કન્યકા નૃપરાજની સચિપુત્રથી સંલગ્ન થઈ,
ભાળી નગર પ્રજાળી જતું ભયથી અરણ્યે છે ગઈ,
રડતી રખડતી આથડે ફળ ભક્ષી ને કાયા ધરે,
પણ કષ્ટની છાંયા જતાં ફરી ભાગ્યનું ચક્કર ફરે.

ત્યમ તેમને વનવાસમાં રૂપીરાજનો આશ્રમ મળ્યો,
ઋષીની કૃપાથી તેમનો સંતાપ સધળો છે ટળ્યો,
ત્રણ પુત્ર વનમાં સાંપડ્યા વિક્રમ, ભટિ, ભર્તૃહરિ,
કંઈ વર્ષ પછી તે સુંદરી પ્રભુ ધામ કાળે પરવરી.

થાતાં વિલય માતા તણા પુત્રો વસ્યા આશ્રમ વિષે,
ઋષી આશ્રમે તે સર્વને ના શોકનો છાંટો દિશે,
સંસારમાં સુખ દુખ તણું છે ચક્ર તે પલટાય છે,
જ્યાં સ્વાધ્યની છે છાંયડી ત્યાં કષ્ટ જલદી જાય છે.

તેવી રીતે અતિ વૃષ્ટિથી આશ્રમ તણાયો પૂરમાં,
ત્રણ બાળકો શોકે રડે ચિંતા કરે બહુ ભરમાં,
ભિક્ષાન્ન માગી તે પરે આચુબ્ય નિજ અટકાવતા,
એ રીતથી જગમાં બધે રખડીજ પ્રાણુ બચાવતા.

ઉજ્જેનીમાં આવ્યા અહીં કરતા ભ્રમણ પૃથ્વિતણું,
માતા તણું મંદિર હતું વિખ્યાત તે વિશ્વે ધણું,
ભક્તિ કરી ભગવંતની તહીં વાસ ત્રણ પુત્રે કર્યો,
તે દિવસથી અમ ભાગ્યનો પાસો ખરેખર છે પ્રયો.

પ્રભુની દયા દૃષ્ટિ થતાં દુઃખો બધાં દૂર જાય છે,
પ્રભુતા પલકમાં સાંપડે પ્રારબ્ધ પણ પલટાય છે,
મહારાજ્ય માલવદેશનું એ રીત અમને સાંપડી,
વૈભવ મળ્યો અતિશે અહીં કર્મે લખી ઘટના ઘડી.

અમ સર્વના નયનો સમા ગુરૂ બંધુ પ્રિય ભર્તૃહરિ,
તેથી અમે સિંહાસને તેનીજ કાયા છે ધરી,
ઉજ્જેનીની પાટોશમાં જયમ ચંદ્રની ચઢતી. કળા,
તેવીજ નૃપકન્યા વસે વળી નામ તેનું પીંગળા.

એવું સુણી આચાર્ય અમ તમ તાતને નંદિર ગયો,
મંગળ વિવાહ મમ બંધુથી તમ દેહ કેરો છે થયો,
નૃપ ઇન્દ્રનો મહાઅંશ એ તમ કંથ છે ભર્તૃહરિ,
તેની અવજ્ઞા અંધ થઇ ના મોહમાં કરશે ફરી.”

* * *
એવી કથા કહી વિક્રમે રાજેન્દ્રની પ્રભુતા ભરી,
છે તથ્ય તેમાં કેટલું એ જાણનારો શ્રી હરિ,

* * *
“હું બંધુ ભર્તૃહરિ તણો વિક્રમ ન તોડું ટેકને,
અભિલાષ અવળો ના કરો તમ દેહ માતા સમ મને.”

આવા વચન તે યુવકના અબળા સુણી ગુસ્સે થઈ,
 બસ કામના પુર વેગમાં સદમાર્ગને વિસરી ગઈ,
 ભતૂંદરિ નિજ બંધુને પટરાણી સંગાથે લઈ,
 વનમાં વસ્યા શસ્ત્રો લઈ મૃગચા તણી ઇચ્છા થઈ

ત્યાં તિન વર્ષા વેગથી એ પંથ દુખમય છે થયો,
 નૃપ સ્કંધ પર લઈ અશ્વ ઝડ એ માર્ગથી ભાગી ગયો,
 પંથી પુરૂષ સ્ત્રી બે રહ્યા સહી કષ્ટની વર્ષા ઘણી,
 થઈ અંધ અબળાએ કરી નરપાસ નફરત માંગણી.

કહી ધર્મના વચનો વળી વ્યભિચારને તરછોડતો,
 ભતૂંદરિનો બંધુ વિક્રમ તેજ એ પોતે હતો,
 સાથે હતી નીચ પીંગળા જે ઇચ્છતી મહા પાપને,
 અવલોકતી ના આંખથી સંતાપને—અનુતાપને.

પાપી પ્રપંચી પિંગળા મહા કામના આવેશથી,
 કોઈ ભરાણી તે ઘણી કશી ધર્મની કિંમત નથી,
 “ઓ દુષ્ટ ! આ પાપી મને ઉપદેશ કેવો ! આપતો !
 સમજ્યા વિના સંસારને નાહક મને સંતાપતો.

એ શૈલ્યને મમ માર્ગથી નક્કીજ દૂર કરવો ઘટે,
 ઔષધ વિના વ્યાધિ કદી રે ! દેહ કેરો ના મટે.
 ચોછ પ્રપંચો કૈંક હું બસ દૂર વિક્રમને કડં,
 રે ! વૈરનો અગ્નિ અહા ! જગ ભસ્મ કરવા વાપરું.

એ રીત અબજાએ અરે ! નિશ્ચય હૃદયમાં છે કર્યો,
કોધે ભરાઈ કોપથી ઉદ્વેગ અવળો આદર્યો,
ત્રીજે દિવસ ઉજ્જેનીમાં તે સર્વ પંથી જૈ મળ્યા,
વર્ષા અને મૃગયા તણાં કપ્ટો બધાં ઉરથી ટળ્યા.

જ્યારે મળી નિચ પિંગળા નિજ કાન્તથી મહાલય વિષે,
તેનું વદન બસ કોધમાં રાતું બનેલું હાં ! દિસે,
નિજ કાન્તને કપટે કહે: “ઓ નાથજી ! કરૂણા કરો,
તલવાર લઈ તમ હસ્તથી મમ પ્રાણુ ખ્યારા ! પરહરો.”

ભર્તૃહરિ પતિન થકી સુણતાં વિચિત્રજ માંગણી,
આશ્ચર્ય પામ્યો અંતરે થઈ ખિન્નતા તેને ઘણી,
પ્રેમે પુછ્યું; “શાને તમે ઇચ્છો પ્રિયા ! નિજ મોતને,
કરમાવશે ના સુંદરી ! સલુણી ! વદન ઉદ્વેગતને.”

ભૂપના વચન આવાં સુણી અબજા વદી આકંઠથી,
“રે ! રે ! હવે આ ધામમાં મારે જીવન ધરવું નથી,
તમ બંધુ મમ કાયાપરે અતિશે કુદ્રષ્ટિ રાખતો,
ભાળી મને એકાન્તમાં ના ભદ્ર વચનો ભાખતો.

જે દિવસ મૃગયા કારણે વનમાં વસ્યા ત્રણ આપણે,
વર્ષા તણા અવરોધથી છુટા થયા છેવટ ત્રણે,
વિક્રમ અને હું બેજ ત્યાં જંગલ વિષે લેગા મળ્યા,
દુર્ભાગ્યથી બહાલા ! તમે કે' પંથ અવળે છે પળ્યા.

મુજ પાસ દુષ્ટે તે દિવસ વ્યભિચારની કરો યાચના,
ભાખ્યા વચન થઈ ભ્રષ્ટ “હું તારી કડું આરાધના !”
એ દુષ્ટને આ દેશથી સ્વામી ! જરૂર આવે કરો,
ના તેમ તમ કરથી ઘટે તો પ્રાણુ મારો પરહરો.”

વચનો સતિના સાંભળી પતિરાજની ખુશ્ચિ ગઈ,
વ્યાખ્યો હૃદયમાં ક્રોધ ના રિસની કરી સિમા રહી !
“ઘર ખૂદાર કાઢું દુષ્ટને એ અગ્નિ અહિં રાખું નહિ,
જાણ્યા પછી વિષ વૃક્ષના ફળને કદી ચાખુ નહિ.”

એવું વિચારી ક્રોધથી નૃપ મ્હેલ છોડી નીસર્યો,
ન્યાયાલયે વિક્રમ વસે તે સ્થાનમાં સત્વર ગયો,
અવલોકતા નિજ બંધુને ક્રોધે ભરાણો તે ઘણો,
“શું દુષ્ટ આ વિસરી ગયો સંબંધ સઘળો આપણો?”

પ્રતિ ગેજ જઈ ન્યાયાલયે ઈન્સાફ વિક્રમ આપતો,
દઈ ન્યાય સાચો રંકના તે કષ્ટ સઘળાં કાપતો,
એ કાર્યને સંભાળતો તે ધર્મ નિજ હૈયે ધરી,
ને ઇચ્છતો હૈયે સદા “રક્ષો પ્રભુ ! ભર્તૃહરિ.”

વિક્રમ હતો ન્યાયાસને સઘળો કચેરી છે ભરી,
વિદ્વાન ને પંડિત તણી મોટી 'સભા' ત્યાં વિસ્તરી,
વ્યાખ્યાન ને ચર્ચા તહાં વિદ્વાનની વચ્ચે થતી,
એ કાર્યમાં વિક્રમ તણી રહેતી સદાએ સંમ્મતી.

ત્યાં કોધ પામીને ગયા રાજેન્દ્ર શ્રીવિક્રમ કને,
 “ઓ દુષ્ટ ! દંભ થકી કહે કાં છેતરે છલથી મને ?
 મુખ શ્યામ લઈ જા અંધના શું ધર્મ છે ઉર જાણતો ?
 ૧ સંબંધ સર્વ કુટુંબીનો પાપી પછી ન પીછાણતો !

મુજ પત્નિ તે વિક્રમ ! તને માતા સમી છે સર્વથા !
 ત્યાં અંધ થઈ કાં મોહને ઓ ! મુખ ! રાખે છે વૃથા !
 મતિમંદ થઈ કુસુમાયુધે તું ધર્મ પણ વિરાડી ગયો,
 મોહાંધ મમ અમળા પરે રે ! રે ! અધર્મી કાં થયો ?”

વચનો સુણી ભુપના અહા ! વિક્રમ વિમાસ્યો અંતરે !
 “કયમ સત્ય સમજાઉં અહીં મમ બ્રાતને મુખથી અરે !
 તુજ પત્નિ ધર્મવિહિન છે ;” રે ! વેળુ એ કહેવાય ના !
 સંશય પડ્યો નરરાયને કેમે કરી દૂર થાય ના !”

વિક્રમ રહ્યો છે સ્વસ્થ ના વાણી ઉચારે તે કશી,
 તેથી અધિક ભુપને ઉરે વિક્રમ વિષે શંકા વશી,
 કોધે લરાઈને કહે નૃપ, “દુષ્ટ તુજ પાખંડને,
 જાણી ગયો ના ! ના ! હવે દેખાડવો કંઈ તને.

મારી પ્રજા છે તું અને તારો અધિશ હું હું ખરો,
 આજ્ઞા કરું વનમાં વસો જઈ દેશ મારો પરહરો,
 તારા સમા પાપીષ્ઠ આ વ્યભિચારીણી પૃથ્વી કરે,
 તેના થકી છે શ્રેષ્ઠ તું ઘાડા અરણ્યે સંચરે.”

આવા વચન નૃપના સુણી નિજ સ્વાસ્થ્યને અગણું કરી,
વિક્રમ વદો, “સુણ બંધુ! હું કથની સુણા ઉં છું ખરી,
કેં દોષ મારો છે નહિ હું ધર્મને છોડું નહિ,
આ દેહને મતિમંદ થઈ હું પાપમાં જોડું નહિ.

વ્યભિચારીણી તુજ પત્નિ છે તે પ્યાર મારો ચ્હાય છે,
પણ પાપને પંથે નહિ મારું હૃદય લલચાય છે,
મુજ પાસ તે દુષ્ટા કરે મહાપાપ કેરી માંગણી,
ના પાડી મેં તે દિવસથી કોધે ભરાણી તે ઘણી.

સાનિધ્ય છે સર્વેશ હું ના લેશ રાખું પાપને,
આ સત્ય ઘટના સર્વથા બાપુ! જણાવી આપને,”
“જા! જા! નરાધમ! દૂર થા! નક્કટ! લવારો કાં કરે?
મુજ પત્નિને વ્યભિચારીણી કહેતાં કુલાધમ! ના ડરે?

તારો ગુન્હો સંતાડવા કાં દંભ ખોટો આદરે?
લાગે ન લજ્જા લેશ કાં જઈ નર્કમાં નક્કટ! મરે?
પત્નિ સતિ પ્રેમાળ મમ સદગુણ તણી શુભખાણ છે,
બહાલી થકી ધર્માર્થ વિક્રમ! કામને નિર્વાણ છે.

ઢાંકયું ન રહેશે પાપ એ લાષણ નકામું લાખમાં!
પાછો છુપાવી પાપને કાયા કુવામાં નાખ માં!
કંચન લઈ નાંખો નહિ રસ્તે રખડતી રાખ માં!
રે! ઘૂળના સંસારમાં કિર્તિ વરી ભર શાખ માં!”

“અંધુ ! ક્ષમા આપો મને ના દોષ મારો લેશ છે,
તુજ પત્નિમાં નક્કી કથું કંદર્પ કેરો કલેશ છે,
વામા તણા વચનો પરે વિશ્વાસ ઝાઝો ના ધારો,
હું ધર્મને ત્યાગું નહિ આ પ્રાણ પાણ અળગા કરો.

સ્થંભે ગતિ શશી સૂર્યની આકાશ અગ્નિ ફેંકશે !
સરિતા વધારી ક્ષારને સિંધુ સુધા વિસ્તારશે !
ઉગશે કુસુમ આકાશમાં વ્યંડળ પ્રભવાળી થશે !
પણ સત્યને ત્યાગી કદી વિક્રમ અધર્મે ના જશે !

અબળા તણી આંખો પરે થઈ અંધ ભૂલશે ના જરી,
પાપે ન પાડો પ્રાણને રે ! દંડ દેશે શ્રી હરી,
વામા તણા વચનો પરે ના મોહમાં અંધા થશે,
વિષ વૃક્ષ બહાલી છે ખરી ના લક્ષ તે પર આપશે.

તારી પ્રિયા વ્યભિચારીણી પણ પાપ તે જોતો નથી !
વિશ્વાસ ત્યાં રાખી રહ્યા કાં દંભ એ ધોતો નથી !
છે ભાગ્યમાં પાપાણુ તુજ કાં આજથી રોતો નથી !
શું દેહ આ ઉત્તમ અરે ! વ્યભિચારમાં જોતો નથી ?!

બહાલી તણી વાણી વડે વિષ જામને ! કાં ચ્હાય છે !
સમા તણા રૂપમાં ભુલી ખલકે ખતા બસ ખાય છે !
પ્રભુ ભક્તિ ગંગાજળ તણ ગંદા નિરે કયમ ન્હાય છે ?!
કાં મોહમાં ઘેલો બની અટવાય છે-અથડાય છે !

ભૂલ થાય છે ! દૂર જાય છે ! ત્હારી ગતી શુભકર્મથી !
 વિખરાય છે ! વિસરાય છે ! તુજ ખુશ્ખિ બાપુ ! ધર્મથી !
 અથડાય છે ! અટવાય છે ! કાં વ્યર્થ આ ભવસાગરે !
 પછડાય છે ! પટકાય છે ! મોહાંધ ! કાં નર્કે મરે ?

બહાલી વિષે ઘેલો બની બહુ મોહ તું રાખી રહ્યો,
 નક્કી કથું તુજ પ્રેમતે વિશ્વાસનો દ્રોહ છે થયો,
 તુંજ અંગનાજ અનંગના અતિરેકને આંખે ધરે,
 રે ! રોજના રાખી તને દુર નિંદા કર્મો આદરે.

અબળા તણી આંખો પરે અંવા બનેલા મહારથી !
 બહાલી તણા વચનો થકી તુજ સ્વાર્થ સરવાનો નથી,
 કંચન સમી કાચા ભલે લાળી ભરૂંસે તું રહ્યો,
 રે ! મોહ મહાસાગર મહીં થઈ મચ્છ તું ડુબી ગયો.

આંખો કરી અળગી ભલે ! ચતુરા તણા ચેલો થયો,
 ના ! ભાન કૈં સંસારનું બસ ! મોહમાં ઘેલો થયો,
 શું અંગમાં પ્રમથેન્દ્રનો હજી તાપ વ્યાપેલો રહ્યો !
 સ્વણી થકી સંસારનો નવ માર્ગ તુજ સહેલો થયો.

ના દોષ મારો છે છતાં તારા વચનને પાળવા,
 ભુપના સદા અન્યાયો પણ હુકમો મળ્યા સંભાળવા,
 આ જન્મ ભૂમિને ત્યાગતા તનમાં ભરી દુખ શોકને,
 હું જાઉં છું ! હું જાઉં છું ! સ્મરતો હવેથી ના મને.

આ લદ્ર મારા દેશને આશિષ દઉં ત્યાગી જતાં,
પડશેજ પશ્ચાતાપમાં મોહુ ઘેનથી જાગી જતા,
વ્યભિચારીણી વામા તણો ડંકો જગે વાગી જતા,
સંભારશે બહુ શોકથી આ બંધુને ભાગી જતા.

માતા ! મધુરી ! માળવા ! તારે રહ્યો હું આશ્રયે,
રાખ્યો રમાડ્યો તેં મને આનંદ, દુઃખ, શોકે, ભયે,
ઉપકાર એ તારો કદી માતા ! અહા ! વિસરાય ના,
વિક્રમ તણા ઉરથી અરે ! તુજ ભક્તિ તે દુર થાય ના.

ત્યાગી જતાં તુજને રડે દીલ હાય ! રૂદનાલાપથી,
વિગ્નરાય ના સ્મરણો બધાં તુજ પુણ્ય, પ્રેમ-પ્રતાપથી,
અંધો બન્યો અબળા વિષે એ દુષ્ટ નરના પાપથી,
તુજ પુત્ર વનવગડે વસે મહા તાપથી-સંતાપથી.

• મુજ દ્વેશ કરનારો છતાં પ્રિય પુત્ર મારા તાતનો,
કિર્તિ અતિશય પામજો ખિલતો રવીજ પ્રભાતનો,
કિરતાર ! મારા બ્રાતનું રક્ષણુ પ્રભો ! કરજો સદા,
સર્વેશ ! આ સંસાર પર અભિદૃષ્ટિ રાખો સર્વદા.

માતા મધુરી માળવા ! તુજ કિર્તિ ત્રણુલોકે થજો,
ઠોલાવતા બ્રહ્માંડને સંતાન તારા પાકજો,
તુજ વિર્ય સુરલી શ્રેષ્ઠ છે એ વિશ્વને દરશાવશે,
નિજ કર્મથી પરિબ્રહ્મને ભુમિ પર ઉતારી લાવશે.

અહીંથી જગત શરમાવતા શૈલેશ મ્હોટા પાકશે,
ચણે ધરા કુજવી બધી દિકપાલને ડોલાવશે,
અટકાવી ગતિ અવની તણી વિરહાક વારી વગાડશે,
શત્રુ બધા તુજ તેજને અવલોકતાં ભાગી જશે.

પ્રભુ ભક્ત, નર યોગેન્દ્ર, મહાવીર, માળવામાં પાકશે,
શું ધર્મ છે તેની ખરી સાચી દિશા સમજાવશે,
તુજ કિર્તિ ત્રણ લોકે સદા ભાનુ પ્રમાણે વ્યાપશે,
અંધાર આ અવની તણા અતે અવંતી કાપશે.

ધનધાન્ય કુળપુલથી થજો તુજ તૃપ્ત કુજ બધી ખરે,
તુજ બાળ એ સંતપ્ત થઈ આશીષ માતા ! ઉચ્ચરે,
ત્યાગી તને રાગી બની ભાગી અરણ્યે જઈ છું,
મુજ બંધુના પાપે પ્રભો ! કષ્ટે જીવો : હું થાઉં છું.

પગ શોકથી ! તુજ ત્યાગથી ! કિરતાર ! મારા થરથરે,
ગાળું જીવન અન્યત્ર જઈ હું પ્રેમથી પૃથ્વી પરે,"
એવું વહી વિક્રમ અહા ! નિજ દેશ ત્યાગીને ગયો,
નર કેસરી નીચ પિંગળાના પાપથી દૂર છે થયો.

પ્રસરી પવનથી વાત એ વિક્રમ વિદેશે છે ગયા !
સહુ લોક માલવ દેશના રે ! હાથ ! શોકાતુર થયા !
લાખો તણા વિશ્વાસ તે ઝટ આમ કરમાઈ ગયો !
રવિરાજ પલુ એ પાપથી નભમાંજ શરમાઈ ગયો !

વાતો વિવિધ લોકો કરે કો દોષ દે વિક્રમ તને,
કોઈ કહે, “ધિક્કાર છે મોહ મુગ્ધ એ રાજેન્દ્રને !”
૫ કોઈ કહે, “નપ્રક્ટ અને નિચ પિંગળા વ્યભિચારીણી,
અખળ અધમ છે એજ હાં ! જગ સ્વાસ્થ્યની સંહારીણી.”

લાખો જનોને પાળતો, પ્રેમે સદા સંભાળતો,
દુખ દર્દ દિનના ટાળતો, વેગે વિપન્નિ વાળતો,
ખલતા ખરાબી ખાળતો, ગુણ દુષ્ટ જગના ગાળતો,
દિલથી દયા ભરી ભાળતો, નયને નિતીજ નિહાળતો.

એ વિરને પંથે પળી પુરી આ અધર્મિ છોડવા,
૧ ઉત્સુક ઘણાં લોકો થયા ખસ દંભ ભુપનો તોડવા,
છોડી અરેરે ! જાય કયાં જન સર્વ નિજ ઘરખારને,
વિનવે અહા ! દુખ શોકથી જનતા શ્રી જગદાધારને.

જે દિવસથી નરકેસરી વિક્રમ વિદેશે છે રહ્યો,
રે ! ત્યારથી ભુપ મોહમાં મતિમંદ થૈ અંધો થયો,
નવ રાજ્ય નિજ સંભાળતો રહેતો પ્રિયાના પાસમાં,
૨ દુનીયા બધી દેખી રહ્યો અખળા તણાં અભિલાષમાં.

પુરવાસી એ ગતિ દેખતા દિલમાં વિમાસે છે ઘણું,
૩ હાં ! ભાગ્ય જ્યાં પલટાય ત્યાં ચાલે કશું ના આપણું,
એવું કહી નિજ આત્મને આશ્વાસનો બહુ આપતા,
દુખ હૃદય થૈ દિલ તેમના તોએ ઘણું સંતાપતા.

૩૪

લંપટ-જતાં લલના વિષે નૃપ લોક દુખીયા થાય છે,
પ્રભુતા જતા નરદેવની જગ શોકમાં નીરખાય છે,
ધિક્કર છે વ્યભિચારને ભજનાર એ રાજેન્દ્રને,
જાણે નહિ ભર્તૃહરિ ભામા ભુલાવે છે મને.

વિતિ જતાં કેં વર્ષ એ વાતો વિસારે છે પડી,
ભુપ ભામિની આનંદથી હરણાય ઉરમાં ઘડી ઘડી,
પણ સત્યને સંસારમાં સવેશ ના ત્યાગી શકે,
અધારના અવની વિષે દિનરાત્ર કેં જાગી શકે.

વર્ષો જતાં એ પાપની પ્રકટી પ્રપંચી વારતા,
દુખમય દશા ભૂપની થઇ એ પાપપુંજ પ્રકાશતા,
એ કષ્ટની કથની સુણી દુનીયા તણાં દિલડાં દ્રવે,
પ્રકટયું શી રીતથી પાપ એ પાઠક ! સુણાઉં છું હવે.

ઉજ્જેનીની પાડોશમાં આશ્રમ ઋષી ગોરખ તણા,
લક્ષ્મવધી જન જ્યાં રહે વિખ્યાત તે વિશ્વે ઘણા,
પ્રાણભુ પીડાતો આવીયો ત્યાં એક નિર્ધન દુઃખથી,
રાયો પડી ઋષી ચર્ણુમાં રે ! સ્વાસ્થ્ય મુજ ઉરમાં નથી.

દો દ્રવ્યની કશી સહાયતા લાવો દયા મારા પરે,
મમ બાકને પત્નિ અરે ! દુખ ભૂખનું પામી મરે,
ઉલોગ અતિશય આદરૂં ના પ્રાપ્તી ફળની થાય છે,
નિશ્ચે પ્રભો ! પ્રારબ્ધ મુજ અવળુંજ જાય-જણાય છે.

પ્રાદાણ તણી વિનતી સુણી ઉચર્યા ઋષી આનંદથી,
 “મુજ પાસ ખાપુ! દ્રવ્ય કે ધનધામ તો કશુંએ નથી,
 પણ એક વસ્તુ અપું તે નગરે જઈ કદી બેચરો,
 તો જીંદગી રણવું મટે એવી પ્રબળ પ્રાપ્તી થશે.”

આપું સુભગ ફળ એમ કહી “ઋષીએ પછી દ્વીજને કરે,
 આ છે અમરફળ ખાય તે જનના ત્રિકાળ વિષે મરે,”
 દ્વિજ હાથમાં ફળ તે લઈ ઉજ્જેનીને પથે ગયો,
 ફળ વેચી ભર્તૃહરિ થકી બહુ દ્રવ્યનો સ્વામી થયો.

આવાસમાં રાણી કને ભૂપ તે અમરફળ લઈ ગયો,
 પત્નિ પતિએ ઉભયનો એકાન્તમાં ભેટો થયો,
 ભૂપ સ્નેહ વચનો ભાખતો ખેડો પ્રિયાના પાસમાં,
 “હાલી! વિલંબ થયો હવે ચલુણી કરો! તેની ક્ષમા.

પ્રિય! દેહ તારો દેખતાં આનંદ ઉરમાં થાય છે, ૫
 મનહારીણી! ભાળું તને તન પ્રેમથી ઉભરાય છે,
 કોમળ કમળ મુખ દેખતા બસ મુગ્ધ મનડું થાય છે,
 ભાવે ભરી ભુજ ભેટવા મન તારૂણી! લલચાય છે !

મીઠડું મધુર અમૃત મને રામા! રસીક તું પાય છે,
 ના! ના! પ્રિયા! મારું હૃદય એ હાલ વિસરી જાય છે,
 બહલો હૃદિ તુજ પ્યારનો આપું અમરફળ મુંદરી!
 આરોગતા તે મૃત્યુને દુખની રહે છાંયા પરી.”

“ફળ કેમ હું ખાઈ શકું જ્ઞાતા ! મુકી મુજ કંથને,
ના ! ના ! હજી અખળા ભૂલી પતિદેવના પ્રિય પંથને,
ઉપલોગતા આ દેહને ઉપલોગ ફળનો આદરો,
જ્ઞાતા ! વિજયશાળી બની મૃત્યુતણી ચિંતા હરો.”

“એ થાય ના મનહારીણી ! મૃગલોચની ! તું મહેશ્વરી,
પ્રમદા ! પ્રણયની પૂતળી ! પ્રિય પ્રાણ ! તું પરમેશ્વરી,
તુજ ગૌર ગાલોનું મધુર અમૃત સદા હું નહાઉં છું,
ગોરી સદા તુજ સ્નેહના સાગર વિષે જઈ નહાઉં છું.

સુંદર નયનથી શોભતા કોમલ કટાક્ષો કાં કરે ?
જ્ઞાતી ! તને અવલોકતા રતિસુંદરી પાણી ભરે,
સ્તન ભારથી લગતી અહા ! અવલોકવી તુજ દેહને,
એથી અધીક ત્રણ લોકમાં પ્રમદા ! કશું પ્રિય ના મને.

મદમસ્ત લક્ષ્મી ! દિવ્ય આ તુજ વૃક્ષ રથળ શોભી રહ્યું,
શા ! હસ્ત કોમળ ઓપતા બસ મુગ્ધ મનડું ત્યાં થયું,
શોભા ઉદરની ભાળતા કંપી રહે કાયા અતિ,
શા ! ચર્ચુ ચતુરા ! લાગતા ગજગામિનિ મોહક ગતિ.

પગ પાની પ્રિયકર શોભતી શી અંગુલી અટકી રહી !
એ દેહની ભ્રાંતી અહા ! ઉરમાં સદા ખટકી રહી !
કોમળ ઉરે મુજ દેહને પ્રિય પ્રમદા ! પટકી રહી !
જ્ઞાતી ! વધુ શી વાર છે ? જો ! કાંચળી છટકી ગઈ !

કહળી તણા સ્થમ્ભો સમા ચર્ણો ચતુર શોભી રહ્યા !
સ્તન ભેટવા ભુજમાં પ્રિયા ! જે મસ્ત થૈ શોભી રહ્યા !
ચર્ણો તણી શોભા અહા ! બસ જોઈ ધાયલ થાઉં છું !
ઠહાલી ! શું વડું લોકની લજ્જાથી પ્રાણ ! લુટાઉં છું !

વાણી વડે ના પ્રેમને ઠહાલી ! હું જશાવી શકું !
ના ફરથી તુજ દેહને ચતુરા ! હું હર્ષાવી શકું !
તારા અધર પ્રરફર થતા દુરથી હું તરશાવી શકું !
ભાવે દ્રવ્ય જે ભેટતાં સ્નેહવારી વરશાવી શકું !

ના ! ના ! રસીલી ! ફર થા ઝટ છોડ હઠ લજ્જા તણી,
આજે નવીન પરિચય નથી ! નથી રાત્રી પહેલી આપણી,
આ કાંચળી કાયાપરે ના ! ના ! હવે રહેવી ઘટે,
એથી દ્રવ્યનો સ્નેહ તે શરમાઈને પાછો હટે,

ચિરની નથી દરકાર કે તું સ્નેહની સરકાર છે,
પરવા નથી મહારોજ તું દિવ્યાંગના દરબાર છે,
ચુમવા મધુર તુજ અધરને ભરી ભેટવું ભુજથી તને,
પછી સ્નેહની વર્ષા કરી થવું શાંત એ ગમતું મને.

તરશાવ ના ! પટ ખોલ ! લજ્જા તોડ મીઠડું ખોલતા,
શરમાય કાં ઠહાલી ! હવે ડરતી ન હૈયું ખોલતા,
આડો ઘટે પટ ના જરી લજ્જા નકામી રાખ ના,
ઠહાલી ! હવે લલચાવતાં મુખથી વચન કેં ભાખ ના.

આવો રસીલી ! અંકમાં લેટો ભરી ભુજ સ્નેહથી,
રતિ યુષ્કમાં અબળા ! જરી સામ્રાજ્ય લલ્લનનું નથી,
બસ મસ્ત થઈ તન યુષ્કમાં રામા ! વિચરવું પ્રેમથી.
તેના વિના અવની વિષે સહુણી ! ખીબા ધર્મો નથી.

ઉપ ભોગવી લલના ! તને ચુંબન ચતુરા આપવા !
તુજ દેહ મંદિર પર સદા ભગવંતને પધરાવવા !
ઉપભોગ અબળાનો નથી એથી અધીક સંસારમાં,
શું થાય છે ! સચી, પાર્વતી, લક્ષ્મી તણું હરિદ્વારમાં !

આવો મધુરી ! અંકમાં પ્રિય પ્રેમના વચનો કહો,
પટ ફર ક્યાનો કરી લલ્લ થકી આઘા રહો,
કદંપું શું ? શું પ્રેમ છે ! એ પંથ સમજાવો ખરો,
ના દેહને દેવાંગના ! અલગેલડી ! આઘો કરો !

તુજ ગૌર અંકિત ગાલ બળ્ય ભરેલ બકુટી ભાળતો,
તરણી ! તરલ ચૌવન અહા ! બસ દેખતાં લેલો થતો,
અબળા તણા પ્રિય અંગનો ઉપયોગ ખીબો છે નહિ,
રમવું સદા રસમાં પ્રિયા ! એ ધર્મ જગમાં છે અહિં.

તુજ દેહ સરવર પ્રેમનું બસ મસ્ત થૈ ત્યાં નાહું છું,
ના તોય ઉર તૂપ્તી થતી એ સ્થાન ઘડીઘડી વ્હાઉં છું,
ભિની થતી દેહ સ્નાનના શ્રમથી પછીજ ઝુઝાઉં છું,
એ પ્રેમની મસ્તી પછી કંઈ શાંત વ્હાલી ! થાઉં છું.

અબળા ! અધરને શું કરું ? સ્તનથી ન તૃપ્તિ ભાગતી !
અણીયાળી આ આંખો વડે પણ તૃપ્તિ તનમાં ના થતી !
કટી ગાત્ર, કોમળ ઉદરથી બિડ દૂર શું મારી થતી !
મુખથી ન મંગાએ પ્રિયા ! ના ! ના ! છતાં બ્રહ્મસી જતી !

તલસાવ ના ! તન ખોલ ! હું બ્રહ્મી ! ભ્રમર તુજ દેહનો !
ચોગી પ્રિયા ! હું છું હવે શિરમાળી ! તારા સ્નેહનો !
શાણી ! છુપાવી સ્કોડમાં તન તાપ કાં કાપે નહિ ?
હું ખૂબ ગંભીરવ કરું પણ કાં કમળ આપે નહિ ?

નયનો દીધા પ્રભુએ જરૂર રામા તણું રૂપ ભાળવા,
છે હસ્ત આ અલભેલીના સ્તન સર્વદા સંભાળવા,
ચણું મળ્યાં ચતુરા તણા આવાસમાં નિત્યે જવા,
છે દેહ આ દારા તણા ઉરને પ્રણયથી લેટવા.

અબળા ! જરૂર તુંજ આંખ છે અણુયાળીને અલખેલડી,
રંભા સમી રમણી રસીક રામા ! તું છે રસ ઘેલડી,
બ્રહ્મી ! વસુ દરના કદી હું વૃક્ષ તું પ્રિય વેલડી,
રમવા અધીર અબળા ! બને મન મસ્ત તુજ અંકે ચઢી !

અધરે અમર મુકતાદળો શિર કેશ સુંદર શોભતા,
તરલા ! તરણુ યૌવન અહા ! બસ મુઘ થાઉં પેખંતા,
અલખેલડી ! નિજ અંગની પ્રમદા ! પથારી પાથરો,
તરશાવના ! રામા ! વધુ બ્રહ્મી ! વિલંબ નહિ કરો.” ✓

આપ્યું અમરકુળ એમ કહી । પ્રય સુંદરીના હાથમાં,
છે બદ્ધ વસ લલના થઈ પ્રિય કાંતની મૃદુ સાથમાં,
કુળ પિંગળાએ 'જઈ મૂક્યું' ખાલી પટારો જોઈને,
લલના પછી દર્શાવતી બસ લાડ મધુરું રોઈને.

બેઠી પતિની પાસમાં આવી રસીક રામા ફરી,
સુમનાયુધે ઘેલાં થયા મદમસ્ત ભુપ ભર્તૃહરિ,
અબળા થકી અવિરત પછી બહુ સ્નેહ ઉત્સવ આદર્યો,
તન્મય બની તરુણી થકી રાથે વસતોત્સવ કર્યો.

એ રીત એ પ્રજા 'ભુપથી' પટરાણીના કરમાં પડ્યું,
કંચન અહાહા ! કાગના ચંડાળ હસ્તે જૈ ચઢ્યું !
મહારાણી ભુપની પિંગળા અબળા અતિ વ્યભિચારીણી,
અંતે અવંતીની બની સૌભાગ્યની સંહારીણી.

તે બહારથી પતિ ધર્મ પાળું, દંભથી દરશાવતી,
પણ અંતરે કામાંધતા વ્યાપી અતિશે હાં ! હતી,
મહારાજનો ઉજ્જેનીમાંહી અશ્વપાલક જે હતો,
તે પિંગળા સાથે સદા આડો સખંધ ચલાવતો.

ન્યમ નર્કના કીટ તે તણ પય પંકમાં પ્રેમે પડે,
મિષ્ટાન્નભક્ષી શ્વાન રીઝતો માંસના લોચા વડે,
ગૃધ્ર, ધ્રુવડ ઉપવનને તણ સમશાન કાળે તરફડે,
ત્યમ પિંગળા ભુપને તણ વ્યભિચાર પાતકમાં સડે.

રજની થતાં ભુપ મંદિરે જ્યાં અશ્વ પાલક છે ગયો,
નિરખી નયનથી પિંગળાને હૃષ્ ઢૂંચે છે થયો !
“બહાલા ! અમરકુળ અર્પુ આ શાણા ! સ્વિકારો સ્નેહથી,
નિજ સોડમાં તેને લઇ દર્શાવી માયા દહથી.”

એવું વહી ભુપથી અધિક પ્રિય અશ્વપાલકને કર્યો,
તેને અમરકુળ અર્પતા સકૌચ શરીરે ના ધર્યો,
મહારાજના દરબારની જે નૃત્યકી અખળા હતી,
તે અશ્વના પાલકપરે રે ! ખ્યાર પુષ્કળ રાખતી.

કુળ અશ્વપાલક લઇ ગયો તે ગાયકાને આપવા,
બહાલી તણા મૃત્યુ તણી ચિંતા સદાની કાપવા,
વેશ્યા હતી ગુણીયલ છતાં તેણે વિચાર્યું અંતરે,
“રે ! દુષ્ટ મુજ કાયા અહા ! વ્યભિચાર પાતક આદરે !”

“એવું જીવન રાખી અહા ! મારે અમર થાઉં નથી,
આ દેહને સંભાળવા કુળ એ ખચિત ખાઉં નથી,
અર્પણ કરીશ કુળ આ જઇ પ્રિય માળવાના કંથને
થાશે અમર ભુપ એજ છે બસ પૂણ્ય બહુ મારે મને.”

એવું વહી કુળ તે ગઇ લઇ ભુપના દરબારમાં,
ધાર્યું હરિનું થાય છે રે ! રે ! સદા સંસારમાં,
“મહારાજ ! દ્યો આ દિવ્ય કુળ જે ખાય તે જન ના મરે,
લય મોતનો તેને નથી ના સ્વર્ગમાં તે સંચરે.”

પ્રળ દેખતાં ભયથી ઝહા ! ભૂપની બકુટી છે ચડી !
 સુખ નાયકાનું દેખતા મહારાજ ક્રોધે ઘડી ઘડી !
 ઓ દુષ્ટ ! રંડા ! બોલ આ ફળ કેમ તુજને સાંપડ્યું ?
 મમ ગુપ્ત ગૃહનું રત્ન આ તુજ રંકને કયાંથી જડ્યું ?

ભય કંપિતા કહે ગાયકા, “ના વાંક મારો છે ખરો,
 સાચી સુણાઉં હું કથા ખ્યારા તમે કરૂણા કરો,
 ના દોષ મારો લેશ બાપુ ! અશ્વપાલક આપણો,
 તે દુષ્ટની સાથે મને સંબંધ જૂનો છે ઘણો.

તેણે મને આરોગવા અરખ્યું અમરપ્રળ હાથમાં,
 પણ દેહ આ વેશ્યા તણી દેવી ઘટે જગનાથમાં,
 એવા વિચારે મેં નહિ ફળ ભક્ષવા વૃત્તિ કરી,
 બાપુ ! અમર પોતે બને એ શ્રેષ્ઠ, ઇચ્છે શ્રીહરિ !”

“પ્રતિહાર ! જા બોલાવ ઝટ જઈ અશ્વપાલકને અરે !
 સમજાય ના સંસારમાં કેવી ભૂલવણી છે ખરે !”
 આજ્ઞા થતા મહારાજની નૃપ અશ્વશાળામાં ગયો,
 દરબારમાં જઈ અશ્વપાલક ત્યાં ઉપસ્થિત છે થયો.

“ઓ દુષ્ટ ! આ ફળ કયાં થકી તુજને જડ્યું છે બોલજે !
 પડદો અધમ પાખંડનો ઝટ લેદ તોડી બોલજે ?
 જો ! જો ! ન લેશ છુપાવતો જે સત્ય તે સઘળું કહે !
 નિજ પ્રાણ રાખી દેહમાં ઇવવા જગતમાં તું ચહે !”

“મહારાજ! ના પૂછ્યો અહીં ભૂદયો ક્ષમા બાપુ કરો!
હું દુષ્ટ છું! પાપંડી છું! પણ પ્રાણ મારો ના હરો!
બાપુ! કથું દરબારમાં લજ્જા લુટાશે આપણી!
આપો ક્ષમા બહુ રંક છું મુજ ભૂલ છે ભારી ઘણી!”

“સમજી ગયો હું સત્યને મુજ કલ્પના શક્તિ થકી,
ભય તોડી સત્ય જણાવતું હર રાખ ના ઉરમાં નકી,
ભર્તૃહરિ ચ્હાતો નથી સંસારમાં વળવા હવે,
થાતો નથી ઉત્સાહ કેં વિષયમાં વળવા હવે.”

થરથર ક્રુણ તેણે કહ્યું, “ઓ બાપજી! મુણ્ણે તમે,
માતાસમી તમ અંગના મમ દેહ બહુ તેને ગમે,
કેં વર્ષથી અમ ઉભયનો સંબંધ આડો છે અતિ,
પામર પડ્યો હું પાપમાં ભય પામીને પૃથ્વીપતિ!”

મુણ્ણતા વચન આ અશ્વના પાલક થકી મહારાજને,
વૈરાગ્ય ઉપજ્યો અંતરે બસ ત્યાગતું આ તાજને,
મહારાજ તે ફળ લઈ ગયા મહારાણીના આવાસમાં,
દ્રષ્ટે પડી તહીં પિંગળા વ્યભિચારના ઉલ્લાસમાં.

“કુબ્જા! કહે ફળ મેં તને અર્પણ કરેલું કયાં ગયું!
શું પાપને પથે જતાં દિલ ધર્મમાં ન જરા વહ્યું?”
નિજ પાપ ઝાણું ઢાંકવા ચત્નો ઘણું તેણે કર્યું,
રે! પિંગળા! તુજ ભાગ્યના પાસા હવે અવળા કર્યા.

થરથર હૃદયથી કંપતા મહારાજને ચણું પડી,
સાચી કથા બુપને કહી મહાબેલી ફૂટે અબળા રડી,
“ના રોષ કેં રાખો હવે ! ના પાપને પંથે પળું !
કહો તો પ્રભો ! ખડકી ચિતા જીવતી જરૂર તેમાં બળું !

ભૂલ છે ભયંકર તોયના દિલથી હયાને પરહરો,
ત્યાગી મને બહાલા ! ભલે અબળા બીજી પ્રેમ વરો,”
એ થાય ના ! સંસાર મેં રે ! રે ! ગણ્યો સારો બહુ,
છે એજ ભુલ મારી ખરી શાંતી હવે સાચી ચહું.

વચનો વહી નૃપ એમ ઝટ દરબારમા ચાલી ગયા,
ત્યાં ક્ષોભથીજ સચીવને થે શાંત બે વચનો કહ્યા,
“સુણજો સચીવ ! આ દેશ છે સ્વર્ગીય તમારો માળવા !
પ્રવૃત્ત આપ હવે બનો તેની પ્રજાને પાળવા.

શોધાવી વિક્રમને તમે સિંહાસને પધરાવજો,
આશીષ છે મારા ! તમે સંસારમાં સુખીયા થજો,
હું જાઉં છું ! હું જાઉં છું ! સંસારના પાપે તપી,
છે મોક્ષ મારે સાધવો કિરતારને હૈયે જપી.”

એવું વહી બુપ તુર્ત ત્યાગી દેશ આખો નીકળ્યા.
રડતા કકળતા પુરજનો મહારાજની પુંઠે પળ્યા,
ત્યાગી તરત એ સાથને પાષાણુ સમ હૈયું કરી,
હરિ હાથ કરવા જાય છે રાજેન્દ્ર શ્રી ભર્તૃહરિ.

ભુપ મહેલ ત્યાગીને જતા પોકાર પશુપક્ષી કરે,
રમણી બધી રણવાસમાં રે ! રોઈને આંખો ભરે,
ઓ માળવા ! તુજ પુત્ર તે તુજને તણને જાય છે,
તારો સિતારો આજથી રે ! રે ! હવે પલટાય છે.

ઢાલી તણા વચને સદા જે મુગ્ધ હૈયું રાખતો;
“ભામા ભલી તું ભામિની” એ ભદ્ર વચનો ભાખતો,
કાયા સુધા રસ સર્વથા બસ અંધ થઈને ચાખતો,
તે આજ સુખ ઐશ્વર્યને વૈભવ કુવે જે નાંખતો.

માલવપતિ નિજ માર્ગમાં ઉદ્દગાર શોક તણાં કરે,
“રે ! રે ! અહા હા ! ધર્મનો મેં પંથ ત્યાગ્યો છે અરે !
અંધો બન્યો અબળા વિષે ગયા ન જગદાધારને,
સમજી રહ્યો હું સત્ય છે સંસારના દુખભારને.

સંસાર સાર વિહિન છે, છે પ્રેમ ખોટો આપણો,
ભવપાર પ્યાર રહિત છે, છે મોહ ત્યાં જીવને ઘણો,
તલભાર નાર ન આપણી છે, છેક એ વિષથી ભરી,
સત્કાર જગદારનો એ મોક્ષની ખારી ખરી !

હું અંધ થઈ અબળા તણા અભિલાષને આંખે ધરી,
જોઈ શક્યો જગતને સાચી કમાણી ના કરી,
ધિકકાર ! મેં ઉપલોગથી પરિત્રાપી આ કાયા ભરી,
આરામ દે ! સુખ ધામ દે ! વિનવે પ્રભો ! ભર્તૃહરિ.

મહા શોક છે ! મેં ધર્મરૂપ મમ બંધુને આઘે કરી !
પાપી હૃદયની વૃત્તિઓ હું ના શક્યો આઘે ધરી !
બસ દૂર થા ! આ દેહ તું કિરતારમાં અનુરૂપ થા !
નર નાથ ! તું ભુપતિ મટી શુભ યોગનો મહા ભૂપ થા !

બસ ખાખ થા ! કાયા ! હવે ના કામ તારું છે કશું !
તારું શરીર થઈ સર્પ રે ! તુજ બંધુને અંતે ડસ્યું !
વામા વિષયની ખાણુ તેનું વેણુ તુજ ઉરમાં વસ્યું !
મન મસ્ત લંપટ દુષ્ટ તુજ સંસારને વમળે ફસ્યું !

અબળા ! અતિશય ખ્યાર હું વહાલી ગણીને રાખતો,
સુજ પ્રાણથી વધુ હું તને સ્નેહી ગણી સંભાળતો.
તુજ દર્શને તલસી રહી થઈ તમ તુજને ભાળતો,
“છે સત્ય સર્પ સદાય બદલો ડંશ દઈને વાળતો.”

પટકે પુરૂષ ને પ્રેમદા પુરો પ્રજાળી ખ્યારમાં,
છે ધિક્ક ! કાયા કામિનિ કાણે સૃષ્ટ સંસારમાં,
વહાલા કહી વિષ આપતી ઓ અંગના ! અંધા કરી
‘પ્રાણેશ’ બોલી પછાડતી બસ પ્રાણ પણ લેતી હરી.,

અવલોકવું અત્રબેલીને અવની વિષે એ પાપ છે,
અબળા ! અહા ! તુજ અંગપર સંસારના મહા શ્રાપ છે,
તુજ દેહ પર દુનીયા તણા અનુતાપ છે-સંતાપ છે,
સલુણી તણો શુકના સમો મિથ્યા પ્રણય આલાપ છે.

બહાલી ગણી વામા જગત વિષ પંથમાં વહી જાય છે,
 રે ! રે ! અભાગી સર્વ તે મહાપાપમાં પટકાય છે,
 અંધા જનો અબળા તણા અભિલાષમાં અથડાય છે,
 પાછળ પછી પ્રમદા તણા પાખંડથી પસ્તાય છે.

જે વર્ષથી વિરહે રીખાવી લાખ લોકો મારતી,
 જે હર્ષથી સ્વામી કહી દઈ ઝેર જગ સંહારતી,
 જે દર્ષથી પુરૂષો તણા પાપાણુવત્ હૈયાં હરે,
 તે સ્પર્ષથી સંસારમાં રે ! રે ! કહો શું ના કરે ?

પાડે પછાડે, પ્રેમદા પુરૂષો તણા પ્રિય . ખાણુને,
 ખાળે બગાડે બેવડા અડશે ન એ વિષ ખાણુને,
 તાપે તપાવે તારૂણી છોડી બ્રહ્મટી ખાણુને
 કાપે કપાવે કંઠ આ રામા રચી રમખાણુને

પ્રમદા તણા પંથે કદી પ્રેમાંધ થઈ પડશે નહિ !
 વામા વિલાસો વ્યર્થ એ જગ ! દેહુ જઈ જડશે નહિ !
 મહિલા તણાં મહાયોગમાં મુખાં બની વળશે નહિ !
 લામા ભરુસે ભાઈઓ ! બ્રમથી બધા ! ભગશે નહિ !

યૌવન અને તન શોભતાં સંસારને સમજાય છે,
 ત્યાં માત્ર માંસ રૂધીરને હાં ! અસ્તિ હાડ જણાય છે,
 અવલોકતાં મુખ જે વડે મોહાંધ ફનીયા થાય છે,
 તે માત્ર કફ પિતથી ભર્યું રે ! વ્યર્થ ત્યાં જન જાય છે.

સાથે પ્રણય સર્વેશનો તે તોડશે ના છોડશે !
લામા ભરુસે પ્રેમથી ના પોઢશે ! પ્રિત જોડશે !
ખચીતજ ખરાખી ખટ્કમાં રામા થકી બહુ થાય છે,
મન દૂર થા ! તન દૂર જા ! સંસાર ઝેર જણાય છે.

રે ! મસ્ત મેં રહી રંગમાં જગદિશના જાણ્યા જરી,
જાણ્યું સદા યૌવન અડા ! કાયમ અહીં રહેશે ઠરી,
શિર મૃત્યુનો ભય હાય ! તેં ! ભાળ્યો નહિ ભર્તૃહરિ !
ના જન્મ ખોયો ! છે અમય ! લેયોગ ઝટ હૈયે ભરી !

કિરતાર ! જગદાધાર ! છે આધાર આ સંસારના,
પ્રિયકાર ! સર્જનહાર ! છે સૃજનાર આ ભવભારના,
સુખસાર ! પાલનહાર ! છે સરદાર વિશ્વાગારના
ચિત્કાર દુખ દળનાર ! સુણ ઉદ્ધગાર આ તનતારના.

તુજ અંકમાં આનંદને આરામ દે બાપુ મૂકને,
હું રંક તન દિલ તપ્ત છે ના શાંતી લેશ રહી મને,
આરામ દે સુખધામ ! ના ખીજા ઉપાયો છે હવે,
અગ્નિ મહીં દીલ છે પડ્યું તેથી હવે તનડું દ્રવે.

હાથે કરી વિષ જામને અંધો બની હું પી ગયો !
ભાથે ભરી હું અગ્નિને બસ ! લેટવા તત્પર થયો !
સાથે ઠરી રામા થકી ના રામને જોયા જરી !
માથે હરિ છે હાય ! મેં અવલોક્યું ના પાછું ફરી.

યોગેન્દ્ર ભર્તૃહરિ.

પંથી પુરૂષ સ્ત્રી એ રહ્યા સહી કષ્ટની વર્ષા ઘણી,
ક્ષઈ અંધ અખળાએ કરી નર પાસ નફરટ માંગણી.

વધુ માટે જુઓ પાનું ૨૪.

યોગેન્દ્ર ભટ્ટલારિ.

આપ્યું અમરકળ એમ કહી પ્રિય સુદરીના હાથમાં,
હે બદ્ધ વસ લલના થઇ પ્રિય કાંતની શ્રદ્ધ સાથમાં

વધુ માટે જુઓ પાનું ૪૦.

રે ! રે ! હવે આતપ્ત દિલ અનુતાપી અતિશય થાય છે,
દિલડું બળે સમજાય ના આ દેહ કેમ કપાય છે ?
શા કાજ તન મરતું. નથી શું પ્રાણ હજી દુખ રહાય છે ?
મન રાજ્યમાં રમતું હજી, આ ચર્ચુ વનમાં જાય છે !

સંસારની માયા તજી તન શાંત ઝટ થઈ જા હવે !
વેગે વિભુના પંથમાં મમ પ્રાણ ઝટ વહી જા હવે !
બાપુ ! હવે તુજ ધામમાં આરામ દે લઈ જા હવે !
આવો હરિ ! “શાંતી તને મળશે” પ્રભુ ! કહી જા હવે !

સ્નેહી નથી રે ! કોઈ આ સંસાર-નર્કાગારમાં,
મન ભેડવું તેથી હવે વિષ ત્યાગી જગદાધારમાં,
પગલું નહિ પતિ પત્નિના પાખંડ જેવા પ્યારમાં,
અથડાવું ના અબગા તણા શૃંગારમય અંધારમાં.

એ રીત થઈ સંતપ્ત શ્રી રાજેન્દ્ર વન પંથે વળ્યા,
ત્યાં તેમને ઇશ્વર સમા ગોરખ મહર્ષિ છે મળ્યા,
લઈ મંત્ર ત્યાં ઋષી રાજનો ભુપ પુણ્યને પંથે વળ્યા,
વળી યોગના ઉપલોગથી નરરાયના કબ્જો ટળ્યા

એ રીત એ માહાક્ષેત્રમાં આનંદથી વર્ષો વહ્યા,
“દક્ષા મને દ્યો યોગની,” કહી ભુપ ઋષી પાસે ગયા,
ઋષીગજ શબ્દો બોલતા જયમ સ્નેહની વર્ષા ગળે,
“સંસાર બંધ તુટ્યા પછી અહીં દેવની દિક્ષા મળે.”

“મહારાજ ! મમ બંધો તુટ્યા હું યોગ્ય છું દિક્ષિત થવા !
 રહ્યો નથી પાછો હવે મમ પતિને પંથે જવા !
 ચિન્ત રહ્યાય તે રીત પારખો ના તોય શ્રદ્ધા જો હશે !
 માફ અડગ વૃત્ત લાળતાં ઋષી રાજની શંકા જશે !”

“સંન્યાસીના વસ્ત્રો સજી પટરાણીની પાસે જઈ.
 ભિક્ષાત્ર માગી લાવ ઝટ તુજ પતિને “માતા” કહી,
 અવલોકતાં રનેહી છતાં તુજ દેહ લોભાશે નહિ,
 દિક્ષિત થવાની યોગ્યતા મળશે જરૂર ત્યારે અહિં.”

ભુપ શિષ્ય લઈ ઋષી રાજનો નિજ ગામ પંથે પરવર્યા,
 ઉજ્જેનીમાં આવી આહા ! નિજ પતિને મહેલે ફર્યા,
 મહાશોક ! માલવદેશના તુજ કંથ આ ભર્તૃહરિ,
 માયા તજીને જાય છે તુજ રનેહને આઘે કરી.

સંતાઈ જા ! રવિરાજ ! તું ઝટ અબ્રમાં લજ્જા વડે !
 રે ! કેમ કુર ફિરણો વડે થઈ ફૂર ભૂપ પરે પડે !
 જે તાપ તડકાને નહિ જન્મે કદી અવલોકતો,
 તે આજ નિજ ચણું જીઓ ! મહા કષ્ટની સામે જતો.

ભુપ પિંગળાના મહેલની આનંદથી સમિપે ગયો,
 “ ભિક્ષાત્ર માતા ! પિંગળા દેજો,” કહી ઉભો રહ્યો,
 મહાલય મહીં હતી પિંગળા શોકે નયન ખેડી ભરી,
 ત્યાં નાંખતા દૃષ્ટિ નીચે નજરે પડ્યા ભર્તૃહરિ.

આવી નીચે આકંઠથી પોકાર કરતી પ્રેમદા,
પણ શુષ્ક દિલ ભુપતું હવે વૈરાગ્યમાં ઝેલેતું સદા,
“ માતા મને લિક્ષાન્ન દો હું છું લિખારી આપનો,
આપું હિસાબજ હું હવે કિસ્તારને મુજ પાપનો. ”

“ના થાય એ ! ના થાય એ ! બહાલા ઉભા રહો વાટમાં,
શોભે નહિ દિનરાત હું ગાથું સદા ઉચ્ચાટમાં,
શાંતી મને મળતી નથી સ્વામી ! હિંડોળા ખાટમાં,
આ દેહને દુખથી હવે પ્રાણેશ ! ઝાઝી દાટમાં.

શોકે રિખાઉ છું અરે ! મુજ પાપ પ્રાયાશ્રિત વડે,
ના રોષ બહાલા ! રાખશો પ્રારબ્ધની ઘટના ઘટે.
ના રોષ રંક પરે ઘટે અજ્ઞાન આ અબળા ખરી,”
વચનો સુણી નિજ પત્નિના પાછા વદ્યા ભર્તૃહરિ.

“લિક્ષાન્ન દો માતા ! હવે મિથ્યા કરો ના આ પળો,
સંસારને ત્યાગી તમે પ્રભુના પરમ પંથે વળો.”
“ના થાય મારા નાથ ! એ બહાલા ! વિદેશે ના વળો,
હતભાગીની આ દેહના મુજ આર્તનાદો સાંભળો.”

ખીંગળા—

ધિક્ક યુવા ધિક્ક મુજને, ધિક્ક કામ વિચારજ,
જેણેરે ભૂલાવી મુને સત્યથી, કર્યા નિય વિચારજ.
ભેખરે ઉતારો રાખ ભરથરી.

૫૨

ક્ષમા કરોરે રાજ રંક છું, નારી અજ્ઞાન જાતજી,
અન્ય વખત એવું નહીં કરું, લાજ્યા માતને તાતજી,
ભેખરે ઉતારો રાજ ભરથરી

ભરથરી—

કપટ રૂપી રાણી પિંગળા ! એ શું ખોલો વચનજી,
રાજરે તજ્યું તુજ કારણે, જે વિચારીને મનજી;
ભિક્ષા દેને મૈયા પિંગળા.
તુરે ખોટી ખોટું રાજ છે, ખોટો સારો સંસારજી,
અલખ જગાતુ વને એકલો, જેથી પામું ઉદ્ધારજી,
ભિક્ષા દેને મૈયા પિંગળા.

પીંગળા—

રહોતો રાજ રસોઝ કરું, જમતા જાઓ સ્વામીનાથજી,
ક્ષીરે નીપજાવું ક્ષણ એકમાં, જમીએ આપણ સાથજી,
ભેખરે ઉતારો રાજ ભરથરી.
મઢીરે કરાવું રંગ મહેલમાં, રાખું શુભ અવાસજી,
જેમરે જાણે નહીં જગતમાં, સાધો જોગ રહી પાસજી,
ભેખરે ઉતારો રાજ ભરથરી.

ભરથરી—

મહેલરે તારાને રાણી શું કરું, કેવો શુભ અવાસજી,
ક્ષીરે ભોજન મૈયા શું કરું, નથી ભોગની આશજી,
ભિક્ષા દેને મૈયા પિંગળા.
વાગી જંગલ તા જોગી અમે, નહીં ગામમાં વાસજી,
પિંપના પેલીથી અળગો રહું, નહીં નારીનો પાસજી,
ભિક્ષા દેને મૈયા પિંગળા.

પીંગળા—

ભગવા જોઈ રાજા ભરથરી ! દાવાનળ દિલ થાયજી,
‘માધ’ કહો ન મારા કંથજી, લાજે દેહમાં લાલજી;
બેખરે ઉતારો રાજા ભરથરી.

ભરથરી—

વધુરે શું વધું મૈયા પિંગળા! કરું અરે કેટલો ઉચ્ચારજી,
અધુરે જોવો અધુ તજ્યો, માર્યો વચનનો મારજી;
હવેરે રાજને મૈયા શું કરું.

પીંગળા—

વાંકીરે વિધાતા મુને ભૂલવી, લખીયા લેખને ત્રલાટજી.
આતું રે પ્રાયશ્ચિત્ત હવે હું શું કરું મારગ આપો પૃથ્વી
માતજી;

બેખરે ઉતારો રાજા ભરથરી.
ત્રગુણો નારીરે અન્ય આપની, માલવપતિ મહારાજજી,
એકને કારણે એને ત્ર તજો પાપી પિંગળાને કાજજી.
બેખરે ઉતારો રાજા ભરથરી.

ભરથરી—

મોહ છોડી દે મૈયા પિંગળા ! પ્રીતે કર સતમંગજી,
મગુરે નથીરે કોઈ કોઈનું, આ સંસાર પતંગજી;
ભિક્ષા દેને મૈયા પિંગળા.
દેતી હો તો ભિક્ષા દે મુને, નહીંતર કરું ગૃહ ત્યાગજી.
મુરુજી મારારે રોષે ધારો, ચાલી જાય જમાતજી,
ભિક્ષા દેને મૈયા પિંગળા.
(મનુહરિ નાટકમાંથી.)

હારી બિચારી પિંગળા પછી પૂર્ણ પશ્ચાતાપથી,
લિક્ષાન્ન અર્ચુ" ભૂપને લયથી ઉરે શુષ્ક નથી;
નૃપ અન્ય ત્રણસો સાંઠ નિજ પત્નિ થકી લિક્ષા લઇ,
પાછા વળે ત્યાં મુગ્ધ કૃષ્ણા કન્યકા મળવા ગઇ.

“ બાપુ ! બગાડો ના તમે મારી મધુરી જીંદગી,
વગડે વસો ના તાતજી ! ચાલી ગઇ માતા સગી,
બાપુ અને બા બે જતાં આધાર ના મુજને રહ્યો,
શા પાપ આવીને નડ્યા હરિ ! વજ્રનો ઘા છે થયો.

ના લગ્ન પણ મારું થયું મુજને તને ના એકલી ! ”

“ ના શોક કર, સંસારમાં ના સાર છે બાળા લલી !
હું તાત તારો છું નહિ; સ્વામિ હવે સંસારનો,
છે વ્યથા માયા વિશ્વની આ ખેલ જગદાધારનો.

તજી લગ્નની લગની સજી કંથા ગળે સંન્યાસ લે !
છોડી મહાલય મહેલને વનપંથમાં જઈ વાસ લે !
સંસારની માયા સુધી પ્રભુ ભક્તિના પ્રિય શ્વાસ લે !
તમ વિશ્વનો ત્યાગી પરમ કિરતારનોજ પ્રકાશ લે !

બાળા ! સ્મરી મમ સ્નેહને મિથ્યા હવે રાતી નહિ !
આ અંધ છે અવની બધી ત્યાં પ્રેમથી જોતી નહિ !
ધરણી બધી તુજ અશ્રુના જળથી હવે ધોતી નહિ !
કાયા દીધી સત્કર્મમાં તે અન્યથા ખોતી નહિ !

કૃષ્ણ ! નહીં પડતી કદી માયા તણી જંજળમાં,
વસવું નહિ ંહાલી ! હવે સંસારની મહા જાળમાં,
સ્નેહી સગા બાળા ! ન કોને ધારતી કલિકાળમાં,
મન વાળ બેટા ! તું તણ જંજળ શ્રી જગપાળમાં.

ના દેહને વિષ વેગમાં ગંદો કરીને ગાળવો,
ના કાગને જઈ હંસની હૃદમાં કદાપી વાળવો,
કદંર્પ છે મહા સર્પ ના તેને પ્રણયથી પાળવો,
એ વેગને બાળા ! જરૂર સ્મરશત્રુ થઈને ટાળવો,

વિશ્વેશને સ્મરવા થકી ગતિ થાય સારી આપણી !
ના દેહ વ્યર્થ શુભાવવી આ પ્રાણ છે મોંઘો મણી !
પ્રભુ આશ્રયે જા ! લાડકી ! જગને અકળ માયા ગણી ;
આશિષ છે તુજ બાપની—ના નમ્ર સંન્યાસી તણી !

ભુપ એમ વચનો ભાખતા સમજાવતા જુહુ સ્નેહથી,
પણ સ્નેહ કૃષ્ણાનો અહા ! કે' લેશ દુર જાતો નથી,
પોકાર પુષ્કળ પાડતી આકંઠ કરી બાળા રડે,
વળિ વળિ વિનવતી વેગથી વિનયે વિનિત વાણી વડે.

કૃષ્ણા—“પિતાજી ! આ કોપ તમે શો કર્યો;

જોગી વેષ બાપુ ! શીઘ્રે ધર્યો.

મરી ગઇ છે માત, વળી જાઓ તાત;

પિતા ઓથ કોની છે. ઓરમાન માત.

ન બાપી કરી બાપુ ! જાણો નહીં;

(ભર્તૃહરિ નાટકમાંથી.)

ભિક્ષા લઈ કૃષ્ણા તણી ભુપ પંથ પોતાને પડયા,
વિરહી જનો ઉજ્જેનીના પોકાર પાડીને રડયા,
આડ્યો અનંતીને તણ યોગેન્દ્ર શ્રી ભર્તૃહરિ,
ના દિવ્ય પુરિ શોભાવત્ર નર કેસરી આબ્યો ફરી.

ભિક્ષાના ધર્મ ગુરુઆશ્રમે નૃપ દેશ ફોડીને ગયા,
એ ભદ્ર મુર્તિ ભાગતાં ગોરખ અતિ સિન્ધિત થયા,
દિક્ષા લીધી તે દિવસથી માયા મુકી જગની ખરી,
વિખ્યાત સહુ વિશ્વે થયા યોગેન્દ્ર 'શ્રી ભર્તૃહરિ.'

અખળા તણા અભિલાષમાં આયુધ્ય આખું ગાળતા,
જે પ્રેમથી નિજ દેહને ખ્યારી ગણી સંભાળતા,
પુષ્પો તણી શૈયા હતી શિર છત્રદાની શોભતી,
આરોગવા મિષ્ટાન્નને વિધવિધ વિમળ વાની હતી.

તે સંત થઈ સૃષ્ટિ વિષે રાખે શયન પાષાણનું,
ચિંતા તણ કાયા તણી ના ભાન રાખે પ્રાણનું,
શિરછત્ર છે આકાશનું ધરતી પથારી છે પડી,
આરોગતા આનંદથી તે આજ પડીએ રાખડી.

પ્રતિ રોજ ગોરખનાથનો ઉપદેશ શ્રવણે સાંભળે,
મહારાજને મુખડે થકી બહુમુલ્ય મુકતાફળ ગળે,
વાણી વિનયવતીએ સુણી પાષાણ પણ પુષ્પે ચળે,
તો ભદ્ર દિલ ભુપનું પછી તે યોગમાં નવ કાં વળે ?

માલવપતિ થઈ અંધ જે રમતા અહા ! કંદર્પથી,
તેના હૃદયમાં આજ રે ! કેં મોહનો છાંટો નથી,
જે પત્નિને વ્યભિચારથી પહેલાં અતિ વિચ્છારતા,
તે આજ સહુ જીવ માત્ર પર દિલથી દયા દર્શાવતા.

ના વાંક દુનીયાનો ક્યો મહા કામનું બળ આકર્ષે,
સંસારમાં કંદર્પનું તોફાન વ્યાપ્યું છે ખરું,
અવની વિષે અનિતિ તણા છે જન્મ કુસુમાયુધ વડે,
પ્રાણી અહો ! લોભાઈને વિષના વિષયમાં જે પડે.

રચી શતક ભર્તૃહરિ તણુ તહિ શાંત જીવન ગંગતા,
ભુપ મોક્ષને પંથે પળ્યા દિલથી ખરાબી ખાળતા,
આશ્રમ તણી પાછળ તહાં ગાદી ગુફા શોભી રહી,
તપ આદ્યું મહા આકર્ષે ત્યાં શાંતીમાં તેણે જઈ.

સાધી સમાધી સ્નેહથી રાખ્યું હૃદય કિરતારમાં,
તજ અન્ન જળ તપ આદ્યું રમવા પ્રભુના ખ્યારમાં,
અસ્થિ, રૂધીર ને માંસ પણ થઈ જીર્ણ પામ્યા નાશને,
આત્મા મળ્યો જઈ, બંધને તજ, બ્રહ્મ-પૂર્ણ પ્રકાશને.

શતકો રચો શૃંગારને વૈરાગ્ય ન્યાય નિતિ તણાં,
રાજર્ષિ નિજ પ્રતિભા વડે વિખ્યાતિ પામ્યા છે ઘણાં,
નિજ કાવ્યશક્તિ અંથ એ જગને રચી સાદર કરી,
“ છે હન્ય રાજર્ષિ તને કવિ કુલમણિ ભર્તૃહરિ ! ”

પ્રમદાતણા પાપે પ્રજાળી ખાખ કીધી દેહની,
વેગો શરીરના ટાળતા બહુ શાખ કીધી દેહની,
વર્ષો વિત્યા પણ કિર્તિએ ભુપની હજી કરમાય ના,
સૌરભ સુખદ રાજેન્દ્રની દુર થાય ના-પલટાય ના.

જે દિવસથી ભુપ દેશને ત્યાગી પરમ પંથે ગયા,
તે પણ થકી મહારાણીના દુઃખે દિવસ બંધે વદ્યા,
કરતા ડરી ના પાપને પાછળ હવે પસ્તાય છે,
નિજ પાપથી દિલ તેમનું રે ! ભસ્મ પ્રજાળી થાય છે.

“ છે ધિક્ક મારી દેહને કામે બુલાવી હાં ! મને, ”
સંતાપ લાગે આપતી ધિક્કારતી કંદર્પને,
નિશ્વાસ અતિશય નાંખતી શ્યામા સદા સંતાપતી,
દિલ શોકદરીએ રાખતી ઉદ્ગાર દુખના લાખતી.

“ બહાતા વિદેશે છે ગયા મુજ પ્રાણ કાં જાતો નથી ?
જમદૂત પણ મુજ દેહને કિરતાર ! કાં ખાતો નથી !
વાયુ પ્રલયનો કેમ આ કાયા પરે વાતો નથી !
પાપી ! હરામી ! પિંડ કાં મૃત્યુ હજી ચ્હાતો નથી !

મુજ પાપથી માલવભુમિ બહુ દુઃખ દરીએ જૈ પડી,
મુજ પાપથી પ્રિય કંઠની કાયા અરણ્યે છે સડી,
મુજ પાપથી પતિ દેહને હાં ! દુઃખની સાથે જડી,
મુજ પાપથી સંસારમાં રે ! જેરની વૃષ્ટિ પડી.

અનુરકિત અતિશે રાખતા જે મોહથી મારા પરે,
ખોદ્યું ન વેણુ ઉથાપતા રાજી મને કરતા ખરે,
મુજ કર્મના મહા કષ્ટથી નૃપ તેજ વનમાં સંચરે,
કાં પાપમય કાયા હજી આ તોય મારી ના મરે!

બગીજ! અરેરે! દેહ આ નિર્દોષને સંતાપ ના,
વગીજ! વિભુને આશ્રયે રે! કષ્ટ માઝું કાપ ના,
લગીજ! લલાઇમાં હવે ધીરવા દૃઢ્યની માપ ના,
ગગીજ! જીગરમહાકાળ! તું હરિ! કષ્ટ કાંતીલ આપ ના.

મુજ પાપના પરિતાપથી લડલડ ચિતા હૈયે બળે,
ના નેત્રથી તોયે અરે! કંઈ બુંદ અશ્રુના ગળે;
વ્યવહાર જીવ કાયા તણે કાં શોકથી પણુ ના ચળે,
શી રીતથી બહાલા! હવે ફરી દેખવા નયને મળે.

છે દોષ મુજ તોયે હરિ! કાં દંડ તું આપે નહિ?
આયુષ્યની દોરી અરે! કિસ્તાર! કાં કાપે નહિ?
પીધું હળાહળ કામનું એ ઝેર કાં વ્યાપે નહિ?
રે! વજ્ર! કાં મુજદેહને થઈ ફૂર તું કાપે નહિ?

માઝું વદન અવલોકતા ધિક્કાર લોકો આપતા,
“વ્યભિચારીણી વામા” કહી મુજ દોષને દરશાવતા,
ફિટકાર આ કાયા પરે કોથે પછી વર્ષાવતા,
પણુ કોઈ હણવા દેહને ખંજર ન સાથે લાવતા,

ના ! ના ! હવે આ દેહને પય પાછ મારે પાળવી,
સ્વામી જતાં સંસારથી કાયા નથી સંભાળવી,
વિષ પંથમાં વૃત્તિ હવે મારે ન પાછી વાળવી,
ઉપવાસથી આ દેહથી દઇ ક્રુષ્ટ કાંતીલ ગાળવી.

સંતાપનારી સર્વને છું હુંજ હાથ ! અભાગીણી !
હું પાપ, સંતાપે ભરી નકકી પ્રભો ! નિર્ભાગીણી !
અધી જની કુપમાં પડી નીચ નર્કની અધિકારીણી !
હા ! હુંજ થઇ સંસારમાં પરમાર કુલ સંહારિણી !

પૃથ્વી તણા મહા ભાગ્યને પંલટાવનારી હું હતી !
લોકેશને સૌંદર્યથી લલચાવનારી હું હતી !
પ્રાણેશને આઘે જતાં અટકાવનારી હું હતી !
રે ! હાથ ! તે કાયાપરે દુખ લાવનારી હું હતી !

હજી અન્ન માલવ દેશનું આ દુષ્ટ કાયા ખાય છે,
ઓ દુષ્ટ રંડા ! કાં હજી જીવવું જગતમાં ન્હાય છે ?
નિર હીણ ગવાણા છે હજી કાં પંકમાં જઈ ન્હાય છે !
કાં માલવા ! વિષવૃક્ષને પય પ્રેમ રાખી પાય છે !

રે ! ભંગ ભારે મેં કયો ન્હાલા તણા વિશ્વાસનો !
અધિકાર છે મારે શીરે જનરંકના નિશ્વાસનો !
છે યજ્ઞ મેં અહીં આદર્યો સંસારના મહાનાશનો !
થા ! બંધ થા ! વ્યવહાર ઝટ મુજ દેહના ઉચ્છેદનનો !

વ્યાધિ વધ્યો આ દેહમાં પણ ખૂદાર કાં આવે નહિ !
 “ તૈયાર થા ! ” ચમદેવનો સંદેશ કો લાવે નહિ !
 મૃત્યુ તણી ભકિત અરે ! રે ! કોઈ સમજાવે નહિ !
 મરવા પ્રયત્નો આદરૂં પણ ચત્ન એ પ્રાવે નહિ !

રે ! રે ! જગતમાં જીવમથી જીવનાર લોકો ! આવજો !
 ખંજર, તમંચા ને તીરો ભાથે ભરીને લાવજો !
 આ પ્રાણને કિરતારના ગૃહદ્વારમાં પધરાવજો !
 “ મૃત્યુ ચહુ હું ” દેવને સંદેશ કોઈ કહાવજો !

બહાલ તિરસ્કારી હવે કાયા ધરૂં એ પાપ છે !
 આ જીંદગી સુખથી હવે પુરી કરૂં એ પાપ છે !
 ભુતપૂર્વના વૈભવ ! તને પાછો સ્મરૂં એ પાપ છે !
 આયુષ્યને ઈચ્છું હજીરે ! રે ! ખરૂં એ પાપ છે !

કાં શોક હૈડે થાય પણ સંબંધ તન છોડે નહિ !
 કિરતાર કેરા ચર્ણુમાં કાં પ્રાણ મન જોડે નહિ ?
 તૃણા હજી આયુષ્યની આત્મા અહા ! તોડે નહિ !
 રે ! કુંભ આ કાયા તણા કિરતાર કાં ફેરે નહિ ?

મહા પાપ મેં અહીં આદ્યું તેનું હું પ્રાયશ્ચિત કરૂં !
 રે ! કેમ દુખ વેઠ્યા વિના આ દુષ્ટ કાયા પરહરૂં ?
 શિક્ષા પુરી પામ્યા પછી હું દેહ છોડી સંચરૂં,
 મુજ કાજ સૃષ્ટાએ સજ્યું છે એજ પ્રાયશ્ચીત ખરૂં.

ભુખથી રિખાઉં તોય કોના અન્ન મુજને આપતા,
જલ પાઈ મુજ ઉરશોષને ના કોઈ આવી કાપતા,
છે દેહમાં શો રોગ તે ના વૈદ ! કોઈ માપતા,
વિષ મેં પીધું મૃત્યુ થશે તેની અસર ઉર વ્યાપતા.

થઈ અંધ મેં મદને અરે ! કાયા બગાડી છે ખરી !
એ પાપથી બચવા હવે શિક્ષા શું આપે શ્રીહરિ !
સ્વામી થયા સંન્યાસી પણ ના કેમ આ કાયા મરી ?
મુજ બહીકથી મૃત્યુ ગયું નહાસી હું કુલટા છું ખરી !

આશા તણ અવનીતણી સુખમાં અનુરક્તિ નથી.
તૃષ્ણા તુટી સંસારની આ દેહમાં શક્તિ નથી,
વૈભવ વિલાસોની હવે ઉરમાં કશી ભક્તિ નથી.
શું પ્રાણ મારા પરહરે એવી પ્રબળ વ્યક્તિ નથી ?

દુર્ગંધમય મુજ દેહમાં આત્મા અમર હરિએ કર્યો.
દિલમાં વસે જો દેવ તો તે પાપથી નવ કાં ડર્યો ?
ઉદ્ઘાસ ભોગ વિલાસનો હદ ખૂબ છોડી પરવર્યો !
કાયાતણો આ કુંભ મેં અનુતાપના જળથી ભર્યો !

સુરનાથ સમ સ્વામી હતા તન તેજવાળું, શોભતા !
મમ દુષ્ટ મુખ આધું કરી મૃગયા મહીં પણ ના જતા !
અમૃત મુખે માંડયું નહિ મેં શુદ્ધ ગંગા જળ છતાં !
હા ! કામને દરીએ પડી ખાધી ભયંકર મેં ખતા !

“ચંડાળ પાલક અશ્વના ! તુજપર હુઆરો શ્રાપ છે,
આ દુઘ્ધ દીલના દુષ્ટ એ પાપી પરે સંતાપ છે,
ઊરમાં ભર્યો દુખ શોકનો, પસ્તાઉ છું ! પરિતાપ છે.
મુજ ભસ્મ સૃષ્ટિને કરે એવો વિરહ આલાપ છે.

ઓ દુષ્ટ ! આ અવની થકી તારો પ્રલય નિશ્ચે થજો,
તુજ દેહ ઓ ચંડાળ ! ભડભડ કાષ્ટ વત પ્રજ્વળી જજો,
આ શાપના શબ્દો હળાહળ વિષ થૈને વ્યાપજો.
એ દુષ્ટના અંગે હરિ ! થૈને દયાહિન કાપજો

કિસ્તાર ! વિનવું કાન્તના કંઠે બધા હરજો તમે,
એ દિવ્ય કાયા રક્ષવા પ્રિય સાથ જ કરજો તમે,
અંતિમ વિનંતી આટલી દિલમાં પ્રભો ! ધરજો તમે,
નિર્ભાગીની કાયા પરે રે ! રે ! દયા કરજો તમે.

આપો ક્ષમા પિતુમાત ! મેં લજ્જ્યા તમોને છે અતિ,
થાશે ન મારા પાપથી સ્વર્ગે તમારી સદ્ગતિ,
છેલ્લા પ્રણામો છે હવે દુનિયા તજી હું જાઉં છું,
દેવા જવાળો પાપના હરિ પાસ હાજર થાઉં છું ! ”

એવું વદી બેભાન થૈ બહુ ક્ષોભથી અબળા પડી,
“ઓ નાથ ! વહાલા ક્યાં ગયા ?” કહી શોકથી સલુણી રડી,
પાગલ સમી પ્રમદા થઈ મહાલય વિષે બહુ આયડી,
સંતાપથી તેણે કરી બહુ રાઈ સતી આંખડી,

બેભાન થૈ પ્રમદા પડી જગ અન્ન કેં ખાતી નથી,
જેવા જગતને સુંદરી તણ મહેલ નિજ જાતી નથી,
એ રીત કેં દિવસો જતાં બહુ શુષ્ક તે કાયા થઈ,
મુઠ્ઠી પાપ પાછળ પિંગળા તન તાપથી સ્વર્ગે ગઈ.

નરનાથ જઈ વનમાં વસ્યા પ્રમદા પળી પરલોકમાં,
દિવસો અવંતી ગાળતી દ્રુખદર્દ ને મહા શોકમાં,
ના સ્વાસ્થ્ય ! કેને સાંપડે રસ્તા સુના સહુ છે થયા,
છે શોકની છાંયા બધે આનંદના દિવસો ગયા !

છે શુન્ય મંદિર મહાલયો કાળા ઉટે છે કાગડા !
છે બંધ ચોટા ચોકને વેચાણના મથકો વડા !
સંભાળવા સહુ લોકને સચીવે વ્યવસ્થા છે કરી,
શોધાવી વિક્રમદેવને ચિંતા જગતની પરહરિ.

વિક્રમ વળ્યો પાછો પુરે લઈ તાજ ધાર્યું શિરપરે,
શોકે વદ્યો, “હાં! ભાગ્ય છે બળવાન મિથ્યા ના ઠરે”,
કડપાંત આમ ઘણો કરી પછી શાંત વિક્રમ છે થયો,
વર્ષો જતાં પછી શોક એ આનંદમાં પલટી ગયો.

* * *
આજે અવંતી છે હવે અલબેલડી આનંદથી,
ના તાપની છાંયા રહી વળી કલેશ કે કળયો નથો,
વિક્રમ રહી નિજ તપ્તપર સઘળા જગત ને પાળતો,
પાપી અપાપી સર્વને બહુ સ્નેહથી સંભાળતો.

*

*

*

કન્ઠર્પના પાપે ગયા ભુપ મહેલ છોડી જંગલે,
વિખ્યાત એ ઘટના વડે દિલ તોય દુનીયા ના બળે,
માતા સમી પટરાણી તે નિજ પાપથી સ્વર્ગે ગઈ,
ભાવી પ્રબળ છે સર્વથા તેથી ખરાબી છે થઈ.

કરૂણા કરી હરિએ કરી વિક્રમ વસ્ત્રો ગાદીપરે,
રજની જતાં દિનકર ઉગે ત્યમ કષ્ટ દૂર ગયું ખરે,
નિજ ધર્મને સંભાળતો વિખ્યાત નિજ કિર્તિ કરી,
કષ્ટો હરિ સંસારના નિજ ભાગ્યમાં પ્રભુતા ભરી.

* * *

એ રીત માલવરાજને વ્યભિચારી રાણી પિંગળા,
પ્રભુ ધામમાં જૈને વસ્ત્રા સંસારની ત્યાગી કળા,
ખાલુ પિંગળાની જે કથા અહીં લોકમાં કહેવાય છે,
તેના થકી છે પિંગળા સતિ એમ નિશ્ચય થાય છે.

“જ્યારે સ્વયંવર પિંગળાનો યોગ્ય વય થાતા કયો,
અબળા તણા અભિલાષથી ભર્તૃહરિ ત્યાં સંચર્યો,
માર્ગે જતાં ભડભડ થતી મોટી ચિતાને ભાળતા,
“આશુ સચીવ! અહીં થાવ ત્યાં રાચે પૂછયું વિસ્મય થતા ?”

“મહારાજ ! અબળા એક નિજ સ્વામી જતાં પરલોકમાં,
નિજ પ્રાણ પાછળ આપતી વહાલા તણા મહા શોકમાં,”
એ સાંભળી ભર્તૃહરિ વિસ્મિત થયો બહુ અંતરે,
શંકા થઈ, “મુજ પત્નિ પણ પ્રેમાળ છે આવી ખરે !!”

પૃથ્વીપતિ પ્રિતિ પેખવા પરણ્યા પ્રથમ ખત્તિ તણી,
કુતુહલ વધ્યું ઉરમાં બહું આશા થઈ હૃદયે ઘણી,
અનુચર થકી કપટે તડાં સંદેશ રાધે પાઠવ્યો,
“મૃગયા મહી ભુપ લક્ષ થઈ હરિનો અહા ! સ્વર્ગે ગયો.”

સંદેશ એવો સાંભળી બહુ પિંગળા શોકે રડી,
“ઓ નાથ ! હું આવી મળું” કહી ભાન ત્યાગી તે પડી,
કહે છે બધા “ના શોક કર તુજ લગ્ન ભુપથી ના થયું !
તેના પ્રથમ ભુપ સ્વર્ગમાં ચાલી ગયા તો શું ગયું ?”

“ના થાય એ ! ના થાય એ ! દેહ લગ્ન ઘડી ઘડી થાય છે,
પણ આત્મનું મહા લગ્ન તે વળી એકત્રાર રચાય છે !
હાં ! પ્રાણ તેને ઈર્ષ ચુકી પછી ભાણ મુજ સ્વર્ગે ગયા,
બહાલા ન કો વિષ્ણુ હવે મુજ દેહ કાળે છે રહ્યા.

એવું કહી ખડકી ચિતા કન્યા કુમારી એ હતી !
તોએ મરણ પામી પડી કહી, “દેવ દ્યો મારા પતિ !”
સુણતા ખમર એ શોકની ભર્તૃહરિ ઘેઝો થયો,
બહાલી ત્રિયોગે રાજ્યને ત્યાગી વિરાગી થઈ ગયો.

પશુ પક્ષી વૃક્ષ વિશાળને ‘પ્રિય પિંગળા !’ કહી ભેટતો,
વામા તણા વિરહે વળી બહુ દુઃખ દિલ પર વેડતો,
એવા અરણ્યે ભૂપને ગોરખ મહાધ છે મળ્યા,
ઉપદેશ તેનો સાંભળી નરદેવના દુખડાં ટળ્યા.

થઈ યોગરતઃ પછી તેમણે ‘રાજર્ષિ’ એ પદ મેળવી,
કાયા સદા કિરતારને કાળે બરાબર કેળવી,
પણ વાત આ કહેવાય છે તે પીંગળા જુદી હતી,
અંદ્રાવતીના નાથની એ પીંગળા પત્નિ થતી.

પરમારની પ્રભુતા હતી આખુ અવંતી બે વિષે,
તેથી ભયંકર ભૂલ આ થઈ છેજ એ ચોકખું દિશે,
પરણ્યા પ્રથમ ભુપ બે કદી ત્યાગી થવાને સંચરે,
અનુભવ વિના શૃંગારના શતકો કહો કયાંથી કરે ?

*

*

*

“ એ વાતને આ વિશ્વમાં કંઈ વર્ષના યુગ છે વહા,
પણ તોય ભતૂંહરિ તણું સ્મરણો નથી ઝાંખા થયા,
વિહરે પ્રણયથી જ્યાં લગી શશી સૂર્ય બંને નભ પરે,
રહેજો સ્મરણ રાજેન્દ્રનું જ્યમ સિંધુમાં જળ સંચરે.

યોગેન્દ્ર, રણધીર, શ્રેષ્ઠ વીર અમ આર્ય ભુમિમાં પાકજો,
અમ આર્ય પ્રભુતાને પ્રભો ! નિજ ભોગથો વિકસાવજો,
ખિલજો ખચિત ઉર ભાવના મહાભવ્ય અમ હિંદુત્વની,
અભિલાષ એ પ્રિય ભારતી ! તુજ રંક તન “કર્ણિકની.”

ઓરમ ॥ શાંતી શાંતી શાંતી. ॥

 સમાપ્ત.

હમારા લોકપ્રિય પુસ્તકો.

ગુજરાતી ગાયનમાળા ભાગ ૧ થી ૫ દરેકના	૮-૬-૦
ધી ન્યુ ફોનોગ્રાફ ગાયનમાળા	૦-૬-૦
રંગમાં ભંગ (સચ્ચીત્ર)	૦-૬-૦
લાલ દીવો	૦-૬-૦
સદગુણી સશીકળા	૦-૬-૦
હિન્દ-કીર્તન	૦-૬-૦
ડાકુની દીકરી (ડીટકટીવ વાર્તા)	૦-૮-૦
રાક્ષસી-કુતરો	૦-૬-૦
હુન્નર સાર સમુદાય	૦-૮-૦
મનરંજન રસિક ગાયન સંગ્રહ	૦-૪-૦
પ્રભાત સંગ્રહ	૮-૬-
બ્રહ્માનંદ-ભક્તિસુધા	૦-૪-૦
સ્વરાજ કીર્તન	૦-૨-૮
રજુજીત કુસુમ (નવલકથા)	૧-૮-૦
વીર-પ્રતિજ્ઞા	૧-૮-૦
મુરતીલાલ	૧-૦-૦
વીર દુર્ગાદાસ	૦-૫-૦
જગદેવ પરમાર	૦-૫-૦

એ સિવાય બધી ગતના પુસ્તકો મળે છે વેપારીને સારો લાભ આપવામાં આવે છે.

લખો:-ગુજરાતી સાહિત્ય મંદિર, સદામતપુરા-મુરત

લાલ દીવો. ૭૨

અજ્ઞાન કેરી આગવાડી આંખ મીચી દાડશે,
કઈ હિંદ કેસાં બાળ છુંદી જીવનદારી તોડશે.

વધુ માટે વાંચો લાલદીવો.

